

YHTEISÖN MUISTELTU MUUTOS

**Etnologian pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Historian ja etnologian laitos
Syksy 2010
Sari Leinonen**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Sari Leinonen	
Työn nimi – Title Yhteisön muisteltu muutos	
Oppiaine – Subject Etnologia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year 11/2010	Sivumäärä – Number of pages 81
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkielman kohteena on Kainuussa sijaitsevan Paltamon kahdentoista rantakylän muisteltu muutos 1940–1960-lukujen välisellä ajalla nuottakalastuksen kautta tarkasteltuna. Tutkimuksen tieteenfilosofinen pohja on sosiaalinen konstruktivismi. Pääajatuksena on, että muistelu on sosiaalisesti ja kulttuurisesti tuotettua. Tutkimusmenetelmäni on muisteluaineiston kvalitatiivinen analyysi. Aineisto on osa keräämäni Nuotta-apajilla -haastatteluaineistoa, käytän aineistosta 26:n informantin haastatteluja. Keskeiset käsitteet ovat <i>muistelu</i>, <i>yhteisö</i>, sekä <i>kulttuurinen mallitarina</i>. Kysyn, miten haastateltavat muistavat kyläyhteisönsä muutoksen 1940–1960-luvuilla nuottakalastuksen työmuodon kautta. Tarkastelen, millä eri tavoin yhteisöstä muutoksessa puhutaan ja yhteisöä arvotetaan muistoissa. Analysoidessani muistelua yhteisöstä käytän narratiivisen tutkimuksen työkalua, kokemukserontaa. Erittelen tarkemmin nuottauksen muistettua muutosta nuottakalastuksen sosiaalisen, ekologisen, taloudellisen ja teknisen komponentin kautta. Aineiston ja tutkijan vuoropuheluna konstruoi tarina nuottakalastuksen päättymisestä ja kyläyhteisöjen muutoksesta. Johtopäätökseni on, että kulttuurinen mallitarina korostuu muutoksen muistelussa, koska kyseessä on menneen päätöksentekostrategian arvotus.</p>	
Asiasanat – Keywords muistelu, yhteisö, kulttuurinen mallitarina	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto, Historian ja Etnologian laitos	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYSLUETTELO

SISÄLLYSLUETTELO	1
1. JOHDANTO	2
1.1. TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TAVOITTEET	2
1.2. TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	8
1.3. LÄHESTYMISTAPA JA TUTKIMUSMENETELMÄ	9
1.4. KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ.....	14
1.5. AINEISTO	19
1.6. REFLEKSIIVINEN JA EETTINEN POSITIO.....	24
1.7. TUTKIMUKSEN RAKENNE	27
2. PALTAMOLAISEN AGRAARIYHTEISÖN ELINKEINOKUVA 1900–1960	28
3. MUISTELEVA YHTEISÖ	34
3.1. MUISTAMISEN SOSIAALINEN ASPEKTI.....	34
3.2. NUOTTAAVA YHTEISÖ KOKEMUSKERRONNAN KAUTTA	37
4. NUOTTAUS JA SEN PÄÄTÖS	46
4.1. NUOTTAKALASTUKSEN KOMPONENTIT JA NIIDEN MUUTOS.....	46
<i>Nuotanvedon sosiaalinen komponentti – "Oli lähteny nuoret toisenni puolen nuotan"</i>	48
<i>Nuotanvedon ekologinen komponentti – "Tievossa suvulta suvulle"</i>	53
<i>Nuotanvedon taloudellinen komponentti – "Se oli niinku sivuammatti"</i>	56
<i>Nuotanvedon tekninen komponentti – "Se oli semmonen vanhanaikanen nuotta"</i>	59
5. PÄÄTÖKSENTEON ARVOT JA KULTTUURINEN MALLITARINA	62
6. PÄÄTELMIÄ JA POHDINTAA	68
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	71
LIITTEET	82

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen tausta ja tavoitteet

Tämän tutkimuksen kohteena on Kainuussa sijaitsevan Paltamon kahdentoista rantakylän muisteltu muutos 1940–1960-lukujen välisellä ajalla nuottakalastuksen kautta tarkasteltuna. Nuottakalastus oli 1900-luvun puoliväliin saakka Oulujärven rantakyläiden pientiloilla merkittävä kalastusmuoto. Perinteistä nuottausta kahdella veneellä ei alueella nykyisin juuri tehdä. Nuottakalastuksen nopea väheneminen ja sellaisenaan päättyminen ajoittuu maaseudun rakennemuutokseen. Suomi kävi muutamassa vuosikymmenessä läpi rakennemuutoksen joka tapahtui monissa muissa Euroopan maissa huomattavasti hitaammin (Karisto et al. 1998, 63; Snellman 2003b, 49). Kyläyhteisöjen rakenteet ja elinkeinot muuttuivat myös Paltamossa merkittävästi.

Paikallisiin muutoksiin kytkeytyvät suuret yhteiskunnalliset prosessit; muutokset elinkeinorakenteessa, poliittiset päätökset ja muuttoliike maalta kaupunkeihin. Rakennemuutosta eletään kylissä yhä, se näkyy esimerkiksi palvelujen vähenemisenä ja ikäjakauman vinoutumana alueella. Tämä tuo kylämuutoksen merkityksellisesti keskelle elettyä nykyhetkeä. Kyse on yli paikallisista muutoksista, mutta tässä tarkastelussa on se, kuinka

paikallinen yhteisö muuttui ja kuinka yhteisön jäsenet kertovat muutoksesta yhteisölle aikanaan merkittävään työmuotoon, nuottakalastukseen liittyen. Se, kuinka ylipaikalliset prosessit koetaan paikallisesti, on olennaista identiteettimme rakentumisen kannalta (Berger & Luckman 1995, 195).

Kiinnostuksen kohteenani on muistelu; kuinka yhteisön muutoksesta puhutaan. Muistellun muutoksen kohteenä on kyläyhteisö ja nuotanvedon päättyminen 1940–1960-luvuilla. Pääajatuksenani on, että muistelu on sosiaalisesti ja kulttuurisesti tuotettua. Yhteisön valitsin keskeiseksi näkökulmaksi koska nuotanveto tapahtui kahdella veneellä neljän hengen voimin ja nuottaporukka oli yleensä naapurien tai sukulaisten muodostama nuottakunta. Nuottakunnat olivat edelleen keskenään tekemisissä yhteistyön ja toisaalta kilpailun värittämissä merkeissä. Anneli Meriläinen-Hyvärinen toteaa väitöskirjassaan *Luonnon kanssa käsikkäin*, että hänen tutkimuksessaan esiin tulleiden tekijöiden perusteella on ilmeistä, että luontosidonnaisten yhteisöjen tutkimuksessa tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota yhteisöllisiin tekijöihin (2008, 408). Koska yhteisönäkökulma kuuluu olennaisesti nuottaukseen, nuottakunnittain tapahtunut nuottakalastus onkin antoisa tausta kyläyhteisöjen muutoksen tarkasteluun.

Kyläyhteisöjen omistukseen pohjautuvat yhteistoimintamuodot purkautuivat Suomessa pääosin isojaon vaikutuksesta, mutta kalastus muodosti poikkeuksen; kalavesiä on vielä 1900-luvulla hallittu ja käytetty yhteisesti. Vesistöjen käyttö määrittyi ennemmin sosiaalisin perustein kuin alueellisten rajojen mukaan. Kalastuskuntalaitoksen kehittyminen 1950-luvulla ja toisaalta yhteiskunnalliset muutokset muuttivat kuitenkin käytäntöjä. (Lappalainen 1998, 239–246.) Myös tämä muuta yhteisöomistusta pidempään

jatkunut kalavesien kyläyhteisölähtöinen hallinta tekee kalastuksesta mielenkiintoisen yhteisötutkimuskohteen. On myös todettava, että ammattikalastusta on Suomessa tutkittu enemmän kuin ei-ammattimaista kalastusta (Lappalainen 1998, 8–9).

Entä miksi tutkia 1960-luvun maaseudun rakennemuutosta yhä 2000-luvulla? Vuosikymmeniä kylätutkimusta tehnyt maaseutusosioologi Jukka Oksa on todennut, että syrjäkylien muutos ei ole koskaan valmis vaan jatkuva ilmiö. Oksan mukaan paikallisten tapausten tutkimukset ovat yhteiskunnallisesti mielenkiintoisia, sillä muutokset määrittyvät juuri paikallisesti. Tämä on lokaliteettitutkimuksen keskeisiä näkökulmia. Ylipaikallisten rakenneselitysten vastapainoksi on monitieteisessä aluetutkimuksessa viime vuosikymmeninä tutkittukin rakennemuutosta ja elämäntapaa välittäviä kulttuurisia mekanismeja eli selvitetty, mitä tapahtui paikallistasolla. (Oksa 1998, 74–77.) Klassisen teoksen, *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*, kirjoittajat Berger ja Luckman toteavat juuri arkitiedon tutkimisen olevan keskeistä inhimillistä todellisuutta tutkittaessa: ”Juuri tästä muodostuu se merkityskudos, joka on kaikkien yhteiskuntien olemassaolon edellytys.” (Berger & Luckman 1995, 25.)

Laura Stark avaa teoksen *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960* asettamalla tutkimuksen tehtäväksi yhteiskunnallisen muutoksen käsitteellistämisen ja toteaa monitieteellisellä tutkimuksella olevan työkaluja tähän. Etnologit voivat tarkastella sitä, kuinka sosiaalisen muutoksen dynamiikka on vaikuttanut kulttuurisen todellisuuden representaatioihin. Halutessamme ymmärtää modernisaatioprosesseja meidän tulee tutkia myös yksittäisiä toimijoita ja heidän kokemuksiaan, eikä vain kokijoina, ikään kuin

sivussa vaan toimijoina, painottaa Stark. Nuottakalastus sopii hyvin muutoksen tarkastelun kohteeksi kun lähestymistavaksi otetaan käytännöt. Koska tarkastelen nuottakalastuksen muutosta, pääsemme Starkin peräänkuuluttamiin toimijoiden arvoihin, asenteisiin, valintoihin, käytänteisiin sekä muutoksen vastustukseen ja näin edelleen muutoksen paikallisen tuottamisen ja kokemisen äärelle. (Stark 2006, 17–19.)

Muistettu ja kerrottu on olennaista sosiaalisen muistin, yksilön muistin ja näin myös identiteettimme rakentumisen kannalta. Identiteetti on kaiken subjektiivisen todellisuuden tavoin dialektisessä suhteessa yhteiskuntaan. Identiteettimme muodostuu, säilyy ja muuntuu sosiaalisissa prosesseissa. (Berger & Luckman 1995, 195.) Kokemuksemme, tulkintaamme tästä päivästä, vaikuttaa kokemuksemme ja tulkintamme menneestä. Siksi tutkimus on tärkeää, kylä ei ole vain kylä tänään vaan erilainen kylä kuin ennen. (Connerton 1989, 2.)

Etnologiatieteissä yhteisö on ollut tärkeä tutkimuksen kohde koko tieteenalan historian ajan, mutta yhteisön eri osa-alueet nähtiin pitkään keinotekoisesti erillään. Kokonaisuutta tarkasteleva pieniyhteisötutkimus yleistyi 1960-luvulla. (Lehtonen, U.E. 2005, 11–24.) Keskeisiä kyläyhteisöjä ja muutosta käsitteleviä tutkimuksia kannaltani ovat olleet Anneli Meriläinen-Hyvärisen *Luonnon kanssa käsikkäin* (2008) ja Seppo Knuuttilan ja Pertti Rannikon toimittama monitieteinen *Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä* (2008). Anneli Meriläinen-Hyvärisen tutkimus käsittelee neljän luontosidonnaisen kyläyhteisön päätöksentekoprosesseja pitkällä aikavälillä, aina 1600-luvulta 1990-luvulle saakka. Hän tutkii yhteisöjen adaptaation edellytyksiä muuttuvissa tilanteissa, mutta ei 1960-luvun maaseudun

rakennemuutoksen näkökulmasta.

Joensuun yliopiston pitkäjänteinen kylätutkimus esimerkiksi Sivakan ja Rasimäen kylistä on välttämätön tutustumisen paikka kaikille suomalaisia kyläyhteisöjä tutkiville. *Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä* -teoksen artikkeleissa pohditaan etenkin paikallisuuden merkityksien tutkimusta ja tämän tutkimuksen kehitystä. Kylätutkimusta Joensuussa paljon tehneen Jukka Oksan teoksista erityisesti muutoksen selitysmallien kehitystä tarkasteleva artikkelikokoelma *Syrjäkylä muutoksessa* (1998) on ollut tutkimukselleni hyödyllinen. Sosiologi Marja Holmila on tutkinut muutosta maaseudun sosiaalisista rooleista kohti kaupunkilaisia rooleja teoksessaan *Kylä kaupungistuvassa yhteiskunnassa – Yhteisöelämän muutos ja jatkuvuus* (2001) ja Tiina Silvasti tutkimusaiheeseeni liittyviä kulttuurisia malleja eli skriptejä tutkimuksessaan talonpoikien elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista (2001).

Keskeisiä suomalaista kalastuskulttuuria muutoksessa tutkivia etnologisia teoksia on Ari Lappalaisen *Kalastuskulttuuri muuttuvassa yhteiskunnassa* (1988). Lappalaisen näkökulma tutkimuksessa, kuten myös Anneli Meriläinen-Hyvärisen, on kulttuuriekologinen. Kulttuuriekologia viittaa näkökulmaan tai tarkastelutapaan, jossa kohteena on yhteisöjen ja niiden kulttuurien sopeutuminen ympäristöön. Olennaista on, että tarkasteluun kuuluvat myös taloudelliset tekijät. (Ruotsala 2002, 69.) Jukka Pennanen ja Outi Tuomi-Nikula ovat etnologisen kalastustutkimuksen keskeisiä tutkijoita Suomessa. Pennanen on tutkinut nuottakalastuksen muutosta systeeminä (1985) ja käytänkin tässä tutkielmassa Pennanen tapaa jaotella nuottakalastuskomponentteihin edelleen Anneli Meriläinen-Hyvärisen tulkintaa

hyödyntäen. Tuomi-Nikula on tutkinut ammattimaisen kalastuksen muutosta Keski-Pohjanmaan rannikolla (1982).

Orvar Löfgrenin tutkimus *Fångsmän i industrisamhället* (1977) on kalastusyhteisötutkimuksen skandinaavinen klassikko. Löfgren on tutkimuksessaan pyrkinyt hahmottamaan yhteisön syvempää historiallista perspektiiviä ymmärtääkseen, miten sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät heijastavat talouden rakenteita ja miten kulttuuriset ja kognitiiviset tekijät taas vaikuttavat yhteisön sosiaalisiin ja ekonomisiin toimintoihin. Tutkimuskohteen rinnalla Löfgren tarkastelee myös yhteiskunnan makrorakennetta. Löfgrenin tutkima yhteisö oli kuitenkin ammattimaisempi kalastajakylä kuin tutkimani yhteisöt. Yhteisö oli myös jakaantunut viljelijöiden ja kalastajien kesken, kun taas tässä tarkastelemassani kylissä keskeistä on pitkälle omavaraisuuteen pohjaava pientilatalous, jonka osa nuottakalastus oli. Löfgrenin tutkimus on kuitenkin tutkimukselleni hyödyllinen, koska hän Meriläinen-Hyvärisen tavoin korostaa kulttuuristen, sosiaalisten ja taloudellisten mallien sekä historiallisen prosessin yhteyttä. (Löfgren 1977, 9–16, 140–143.) Aiemmasta tutkimuksesta on nuottakalastukseen liittyen mainittava myös Veikko Anttila, joka kirjoitti vuonna 1968 kansatieteellisen kalastustutkimuksen kannalta merkittävän teoksen Rymättylän talvinuottakalastuksesta muuttuvana elinkeinona.

1.2. Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykset eivät ole olleet tämän pro gradu -tutkielman aineiston keruun lähtökohtana vaan ovat heränneet aineiston keruun aikana ja muotoutuneet tutkimusnäkökulmaa pyöritellessäni. Lähestyn aineistoa muisteluaineistona muistitietotutkimuksen näkökulmasta. Tärkeä tukijalkani on ollut Outi Fingerroosin, Riina Haanpään, Anne Heimon ja Ulla-Maija Peltosen toimittama teos, *Muistitietotutkimus – Metodologisia kysymyksiä* (2006).

Ulla-Maija Peltonen pohtii teoksen artikkelissa, että muistitieto voi antaa informaatiota niin historiallisesta kokemuksesta subjektiivisena muistona kuin historiallisesta tiedosta kollektiivisena muistona (2006, 109). Tässä tutkimuksessa tavoitellaan molempia; muisteluaineistoa käytetään määrittelemään sekä yhteisön kokemusta ylipaikallisesta historiallisesta prosessista että muistin ja historiallisen tiedon suhdetta. Muistelua koskevan tutkimuksen saralta erityisen tärkeä teos kannaltani on ollut Taina Ukkosen tutkimus *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina* (2000). Ukkosen tutkimus avasi minulle muisteluaineistoja tutkimuksen ja tulkintojen kohteena. Ukkosen keskeisistä käsitteistä muistelupuhe viittaa haastattelussa tuotettuun elämäkokemusten ja muiden menneisyyteen liittyvien asioiden mieleen palauttamiseen ja tulkintaan. Kokemuskerronta perustuu muistelijoiden elämänvaiheisiin ja henkilökohtaisiin kokemuksiin. (Ukkonen 2000, 15, 39.)

Kokemuskerrontaa työkaluna käyttäen tarkastelen millä eri tavoin yhteisöstä muutoksessa puhutaan. Olen kiinnostunut sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuneesta muistamisesta ja tässä tiedon kulttuurisen rakentumisen ymmärtämisessä nojaan Berger ja Luckmanin klassikkoon *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen* (1995).

Kysyn, miten haastateltavat muistavat kyläyhteisönsä muutoksen 1940–1960-luvuilla nuottakalastuksen työmuodon kautta. Tarkastelen, millä eri tavoin yhteisöstä muutoksessa puhutaan ja yhteisöä arvotetaan muistoissa. Erittelen tarkemmin nuottauksen muistettua muutosta nuottakalastuksen sosiaalisen, ekologisen, taloudellisen ja teknisen komponentin kautta. Aineiston ja tutkijan vuoropuheluna konstruoi tarina nuottakalastuksen päättymisestä ja kyläyhteisöjen muutoksesta. Onko kyse sosiaalisesti rakentuneesta tarinasta, jossa muutos nähdään väistämättömänä osana ylipaikallista maaseudun murrosta. Problematisoin tähän liittyen voimmeko määrittää, mikä on kulttuurisesti omaksuttua kerrontaa.

1.3. Lähestymistapa ja tutkimusmenetelmä

Kun aloitin tämän tutkielman tekemistä, tuotti analyysitapa minulle harmaita hiuksia. Näin aineistossa kiinnostavia tutkimuskysymyksiä ja tiesin että yhteisöllisyys ja muutos olivat aineiston vahvoja teemoja. Mutta kuinka päästä niiden analyysiin? Olin tuolloin työni puitteissa kehittämässä

muisteluun pohjaavan viriketyön toimintamallia Suomen Dementiayhdistys ry:n tutkimus- ja kuntoutusyksikössä Pyhäjärvellä. Työssäni näin muistelun myötä tapahtuvan jäsentämisprosessin merkityksen käytännössä ja luin muistelua koskevaa kirjallisuutta. Opin, että muistelun yhteisöllisiä piirteitä on tarkasteltu esimerkiksi rekonstruoimalla yhteisöllisesti hyväksytyjä menneisyyden tulkintoja ja analysoimalla sitä, miten muistelijat suhteuttavat omia kokemuksiaan näihin tulkintoihin (Ukkonen 2000, 237). Kiinnostuin pohtimaan aineistoni muutospuhetta sosiaalisesti rakentuneena. Näin tulini muistojen kulttuurisen tuottamisen äärelle.

Tutkimukseni tieteenfilosofinen pohja on sosiaalinen konstruktivismi ja sen relativistinen tiedonkäsitys; ihmiset tuottavat ja rakentavat tietonsa sosiaalisesti ja kulttuurisesti (Saaranen-Kauppinen & Puuniekka 2006 [online]). Sosiaalinen konstruktivismi korostaa näkemystä, jonka mukaan ihmiset rakentavat tietonsa ja identiteettinsä kertomusten välityksellä (Heikkinen 2007, 145). Näin kiinnostuin kulttuurisesta ja sosiaalisesta kerronnasta.

Berger ja Luckman kirjoittavat, että tieto yhteiskunnasta voidaan nähdä totena sanan kahdessa merkityksessä: *toteamisena* eli objektivoituneen sosiaalisen todellisuuden sisäistämisenä ja toisaalta *toteutumisenä* eli todellisuuden jatkuvana tuottamisena. Berger ja Luckman käyttävät esimerkkiä metsästäjästä, jonka identiteetti on mielekäs ainoastaan hänen elämänsä ja kokemansa tietovarannon jäsentämässä maailmassa. Metsästäminen saa merkityksensä juuri tuon tietyn tietovarannon määrittämässä ja kontrolloimassa sosiaalisessa todellisuudessa. (1995, 80–81.) Voimme verrata tätä paltamolaiseen nuottakalastavaan agraariyhteisöön.

Mitä tapahtuu kun toiminnan sosiaalinen todellisuus muuttuu merkittävästi? Näin oli käynyt nuotanvedolle tutkimissani kyläyhteisöissä. Entä missä todellisuutta tuotetaan? Merkityksellisten toisten, puheen ja median kautta, vastaavat Berger ja Luckman edelleen (1995, 171–172).

Clifford Geertz puhuu merkityksellisistä symbolisysteemeistä jotka ovat ihmisille kuin resepti, luonnos, tai ohjelma. Yhteen liittyvät merkitykselliset symbolit muodostavat kulttuurisia kaavoja, joiden mukaan yksilö järjellistää maailmaansa. Kaavoja on paljon ja niiden välisiä suhteita voi olla hankala nähdä. Nämä kaavat, symbolisysteemit, antavat meille orientaatiokehysten, jonka mukaan toimia sosiaalisessa ympäristössämme, ymmärtää sen viestejä ja tulkita kokemuksiamme. (Geertz 1973a, 363, 1973b, 250.)

Tämän tutkielman tutkimusmenetelmä on muisteluaineiston kvalitatiivinen analyysi. Muistelusta voidaan analysoida esimerkiksi historiallisia ja yhteiskunnallisia tapahtumia, tai asiantilojen kuvauksia. Huomio voidaan myös kiinnittää muistelun rakentumiseen ja erityispiirteisiin. (Korkiakangas 2005, 143.) Sosiaalinen konstruktivismi sopii hyvin lähestymistavaksi muisteluaineiston käsittelyyn, sillä konstruktivisuus kuuluu jo muistitiedon luonteeseen, toteavat Outi Fingerroos ja Riina Haanpää. He käsittelevät mielenkiintoisesti muistitiedon tiedonkäsitystä Jürgen Habermasin kulttuurisen tutkimuksen kenttää eteenpäin hahmotellen. He näkevät muistitiedon voivan kuulua niin selittävän, ymmärtävän, kuin kriittisen tieteenteorian piiriin. *Selittävä tutkimus* pyrkii selittämään tai esittämään menneisyyden ilmiöitä muistitieto lähdetietonaan; sitä voi olla esimerkiksi mikrohistoriallinen tutkimus. Tutkimustuloksessa tähdätään realismiin, kuvaukseen, johon tutkijan ei pitäisi vaikuttaa. *Kriittisessä tutkimuksessa*

mukana on kriittinen ja emansipatorinen ote. (Fingerroos & Haanpää 2006, 32, 39–40.)

Ymmärtävää muistitietotutkimusta taas voidaan kutsua myös tulkitseväksi tutkimukseksi. Tutkimus voi tarkastella sitä, mitä kerrotaan ja miten esimerkiksi vuorovaikutuksessa julkisten tarinoiden kanssa. Jos muistitieto on tutkimuksen kohde, on fokus muistelun prosessissa, menneisyyden tuottamisen keinoissa. Tällöin tutkimuksen kohteena ovat niin käsitelty menneisyys kuin kerrontahetki eli nykyisyys. Lähestymistapaan liittyy yleensä hermeneuttinen tiedonintressi; tavoitteena on saavuttaa ihmisten omat tulkinnat menneisyydestä, toteavat Fingerroos ja Haanpää, mutta toisaalta tutkija ja vuorovaikutustilanne ovat osa tulkintojen muodostamisprosessia, kuten Taina Ukkonen muistuttaa. Tutkimuksen todellinen haaste on löytää merkityksiä ja ymmärtää sitä kulttuuria, jonka osa muistitieto on. Näitä selittävän, ymmärtävän ja kriittisen tutkimuksen lähestymistapoja voi olla tutkimuksissa mukana limittäin. (Ukkonen 2006, 187–189; Fingerroos & Haanpää 2006, 36–40.)

Tämän tutkimuksen tutkimusotteessa on niin selittävää kuin ymmärtävää eli tulkitsevaa lähestymistapaa. Muisteluaineisto on tutkimuksen lähde nuottakalastuksesta kerrottaessa, eikä sen todenperäisyyttä kyseenalaisteta. Muistelua pyritään kuitenkin ymmärtämään kulttuurisesti ja sosiaalisesti rakentuneena ja tutkimustulos nähdään konstruktiona. Pirjo Korkiakangas kirjoittaa muistelun sosiaalisuudesta seuraavasti: "Ihmisenä olemme aina osa jotakin yhteisöä, joka enemmän tai vähemmän ohjailee käsityksiämme, mielikuviamme ja muistojamme" (Korkiakangas 2006, 126). Olemme muistelussamme yhteisöstä riippuvaisia, ympäristö, jossa toimimme

määrittää mikä on muistelemisen arvoista ja mitä taas täytyisi muistaa (Korkiakangas 1999, 164.). Katja-Maria Miettunen kirjoittaa historiakuvasta, jonka jokainen aikakausi luo itselleen. Historiakuva on käsitys siitä, mitkä menneisyyden tapahtumat ja ilmiöt ovat sille merkityksellisiä. Termillä voidaan tarkoittaa myös osia, joista käsitys menneisyydestä rakentuu. Historiakuvat muokkaavat ihmisten käsityksiä menneisyydestä ja sen merkityksestä. Miettusen mukaan keskeinen paikka niiden muotoutumiselle ovat aikalaisten muistelut ja muotoutuminen ei tapahdu sattumalta, vaan taustalla on aktiivisia toimijoita omine motiiveineen. (Miettunen 2009, 11.)

Tarkastelen aineistoani sosiaalisen konstruktivismin näkökulmasta haastateltavan, paikallisen yhteisön, kulttuurin, haastattelutilanteen ja itseni eli tutkijan vuorovaikutuksessa rakentuneena. Tarkastelen yhteisöä nuottakalastuksen työmuodon kautta. Tämä on merkityksellistä sosiaalisen muistelun näkökulmasta, koska nuottaus tapahtui nuottakunnissa ja siihen liittyi oma sosiaalinen vuorovaikutusjärjestelmänsä. Analysoin aineistosta nuottauksen muutosta koskevaa muistelua nuottakalastuksen eri komponenttien kautta.

Muistelu on jatkuvaa menneiden käsittelyä ja tulkintaa, pyrkimystä hallita omaa menneisyyttä, omien kokemusten suhteuttamista muiden kokemuksiin ja historiallisiin tapahtumiin (Ukkonen 2000, 97). Miksi nuottakalastus päättyi. Kuinka yhteisön muutos koetaan ja siitä kerrotaan nyt, vuosikymmeniä myöhemmin kun kyläyhteisöjen muutoksen eteneminen näyttäytyy nyky muodossaan. Tarkastelen tätä muistelijoiden omien kokemusten ja historiallisten tapahtumien yhteyttä, sekä sitä, millä eri tavoin yhteisöstä kerrotaan.

Analysoidessani muistelua yhteisöstä käytän narratiivisen tutkimuksen työkalua, kokemuskerrontaa. Kerrontaa voidaan tarkastella tuotettuna historiana, narratiivisena tuottamisprosessina, tai analysoida kerronnan ominaispiirteitä ja kulttuurisia merkityksiä. Vaikka tarkastelukohteena olisi menneen tuottaminen kertomalla, kerronnan tutkimuksen painopiste on itse asiassa nykyisyydessä, menneen tuottamishetkessä. (Ukkonen 2006, 191–193.) Tämä yhdistää kerronnan tutkimusta ja tulkitsevaa eli ymmärtävää muistitietotutkimusta. Kuten Vilma Hänninen kirjoittaa, elämän ja kertomusten välillä on spiraalimainen, hermeneuttinen kehä (1999, 25). Myös Hannu Heikkinen toteaa, että kertomukset ovat sekä tutkimuksen lähtökohta että lopputulos (2007, 146). Niin on myös tässä tutkimuksessa. Usein kerronnan tutkimukseen liitetään myös kielenkäyttö, mutta tässä tutkimuksessa en tarkastele kieltä.

1.4. Keskeisiä käsitteitä

Aineistoni on muisteluaineisto, jonka kautta rekonstruoin yhteisöjen tarinaa. Keskeiset käsitteeni ovat *muistelu*, *yhteisö*, sekä *kulttuurinen mallitarina*. Muisti käsittää kaiken mitä ihminen muistaa. Muisteleminen taas koostuu valikoiduista muistoista ja pitää sisällään myös myöhemmin tapahtuvaa merkityksenantoa. Muistelu on erilaisia käsityksiä ja representaatioita menneisyydestä, mutta myös nykyisyydestä. (Miettunen 2009, 18–19.)

Käsitettä *muistitieto* on perinteisesti käytetty etnologiassa kuvaamaan muistetun, muistinvaraisen tiedon erityisluonteisuutta, kirjoittaa Pirjo Korkiakangas (2006, 124). Korkiakangas kokee, että termissä muistelu kuitenkin korostuu sanaa muistitieto paremmin muistin prosessisuus ja kerronnallisuus (2005, 133). Olen tästä samaa mieltä ja suosin termiä muistelu ja muisteluaineisto, mutta muihin tutkimuksiin viitatessani käytän myös termiä muistitieto.

Muistitietotutkimus voidaan ymmärtää yhtä hyvin aineiston hankinnan tavaksi, menneisyyden esittämisen tavaksi, tai tutkimuksen metodiksi (Fingerroos & Haanpää 2006, 43). Tässä tutkimuksessa muistitietotutkimus viittaa kaikkiin kolmeen; niin aineiston keruutapaan, kuin aineistossa esiin tulevien asioiden esittämiseen ja niiden analyysiin. Niin sanottu *oral history* -tutkimus ja etnologinen muistitietotutkimus ovat usein tuoneet esille vaihtoehtoisia, arkaluonteisia ja yksilöllisiä elämäkokemuksia (Korkiakangas 1996, 124). Toisaalta muistitietotutkimuksessa on etsitty myös tyypillisiä kertomuksia, kuten kulttuurisia malleja, joihin myös tämän tutkimuksen kiinnostuksen kohde liittyy. Esimerkiksi Vilma Hänninen on tutkinut työpaikan menetystä tarinana (1999). Koko etnologiatieteiden tutkimuskentän metodologisten ja teoreettisten uudistumisten myötä myös muistitiedon problematisointi ja tietoteoreettiset pohdinnat etnologiatieteissä syventyivät 1990-luvulla ja muisteluaineistojen käyttö on monipuolistunut. Nykyisin muistitietotutkimuksen kysymykset ovat keskeisesti ennemminkin tiedon teorian rakentumisesta, kuin muistitiedon todenperäisyyttä koskevia. (Korkiakangas 2006, 120–123; Snellman 2003a, 59; Fingerroos & Peltonen 2006, 9.)

Tässä tutkielmassa *yhteisöllä* tarkoitetaan ihmisryhmää, joka asuu tietyssä ympäristössä maantieteellisesti määrätyllä alueella ja jonka jäsenet ovat toistensa kanssa vuorovaikutuksessa niin, että heitä yhdistävät työhön ja toimeentulon hankintaan liittyvät asiat (Meriläinen-Hyvärinen 2008 39–40; Lehtonen 1990, 23–25). Historiallis-etnografisissa tutkimuksissa *kylä* on perinteisesti määritelty maaseudulla sijainneeksi asutusryhmäksi, jonka asukkaiden elämisen tapa on ollut sidoksissa luontoon ja luonnonresursseihin (Hämynen 2008, 60). Nuottakalastuksen yhteydessä *kyläyhteisö* on mielestäni osuva käsite, koska koetuilla kylärajoilla oli toiminnallista merkitystä nuotanvedossa.

Alueellinen yhdistävyys ja yhteinen elinkeino ei kuitenkaan vielä riitä yhteisön hedelmälliseen määrittelyyn tämän tutkimuksen kannalta. Kuten Anneli Meriläinen-Hyvärinen kirjoittaa, se mitä yhteisö viime kädessä tarkoittaa, riippuu siitä miten yhteisöt toimivat ja ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Tästä muodostuu yhteisötunne, yhteisöllisyys. Yhteisön merkitys luodaan kokemuksissa toiminnan sosiaalisen normiston kautta. Yhteisöllisyydessä voidaan erottaa konkreettisen toiminnan ja vuorovaikutuksen kautta määrittyvä toiminnallinen yhteisyys ja yhteisön tietoisuusmuotoon viittaava symbolinen yhteisyys. Yhteisö on myös aina sidoksissa aikaan; toisaalta nykyhetkeen ja menneisyyteen, toisaalta luonnonresursseihin sidoksissa olevan yhteisön ollessa kyseessä, vuodenkiertoon. (Meriläinen-Hyvärinen 2008, 39–40; Lehtonen 1990, 17–20.)

Myös itse yhteisön käsite ja käsitteen rajautuminen on sidoksissa aikaan. Muutokset elinkeinoissa ovat vaikuttaneet siihen ketkä kuuluvat toiminnallisiin yhteisöihimme ja vuorovaikutusryhmiimme esimerkiksi

työnteon kautta; yhteisön käsite muuttuu ajan myötä. Kyläyhteisöjen keskinäinen vuorovaikutus ja toiminnallisuus ovat muuttuneet merkittävästi 1940-luvulta tähän päivään tultaessa. Tämän päivän yhteisöt ovat toisaalta eriytyneempiä, toisaalta rajoiltaan häilyvämpiä kuin tässä muistelun kohteena olevat 1940–1960-lukujen kyläyhteisöt. (Lehtonen 1990, 132–134.)

Tässä tutkielmassa tutkimuskohde on muisteleva, kertova yhteisö ja se, mitä kerrotaan. Osassa analyysiä käyttämäni *kokemuskerronta* voidaan nähdä kattoterminä muistelu- ja tapahtumakerronnalle. Kokemus on havaintoihin perustuvaa tietoa, jolla on ajallisten ja paikallisten vastaavuuksien ohella sosiaalisia ja kulttuurisia merkitysulottuvuuksia. Kertomus voidaan määritellä kokonaisuudeksi, joka kerrotaan. Se sisältää muutoksen kuvauksen, tai tapahtumasarjan. Kertomuksella on aina juoni, joka rakentuu merkityssuhteista, nämä sitovat tapahtumat toisiinsa. (Ukkonen 2006, 192.) Kokemuskerronta on totena esitettyä, arkitodellisuuteen pohjaavaa kertomusta tai raporttia ja samalla menneisyyden tulkintaa. Kokemuskerronta voi käsitellä myös historiallisia tapahtumia kertojan näkökulmasta. (Ukkonen 2000, 39–40, 2006, 199–200.) Se siis soveltuu hyvin tämän aineiston käsittelyyn. Analysoin kokemusten muistelua, kerrontaa nuotanvedon ja yhteisön muuttumisesta. Kerronta on aina sekä yksilöllisesti luovaa että kulttuurisesti sidottua (Hänninen 1999, 15).

Tulkitsemme maailmaa alati kehkeytyvänä kertomuksena, joka saa alkunsa ja liittyy aina uudelleen siihen kulttuuriseen kertomusvarantoon, jota kutsutaan tiedoksi (Heikkinen 2007, 144).

Kulttuurisen mallitarinan käsitteen mukaan elämme sosiaalisessa todellisuudessa, joka koostuu valmiista kulttuurisista mallitarinoista

(Saarenheimo 1997, 74). Omaksumme kulttuurisia malleja eli skriptejä, joita määrittävät lähtökohtaisesti yhteiskunnalliset ja kulttuuriset tekijät mutta myös yksilön kokemukset. Skriptejä on käyttänyt esimerkiksi Tiina Silvasti tutkimuksessaan talonpojan elämää jäsentävistä kulttuurisista malleista. Skriptit sisältävät arvoja, normeja ja merkityksiä, jotka määrittävät kulttuurisia ja sosiaalisia odotuksia. Skriptit vaikuttavat tiedostamattomalla tasolla ja suuntaavat tulkintojamme tilanteissa, joissa merkityksiä syntyy. (Silvasti 2001, 15–16, 62–64.)

Vilma Hänninen käyttää kulttuurista mallitarinaa lähellä olevaa käsitettä *sosiaalinen tarinavaranto*. Se on kulttuuristen kertomusten joukko. Yksilöt muodostavat Hännisen mukaan sisäisiä tarinoita jatkuvassa luovassa prosessissa, jossa yksilö tulkitsee elämänsä tapahtumia sekä faktisten olosuhteiden tarjoamia mahdollisuuksia ja rajoja sosiaalisesta tarinavarannosta omaksumiensa tarinallisten mallien avulla. Tarinallinen kiertokulku on näin sekä historiaan ankkuroitunut että historiaa tuottava prosessi. (Hänninen 1999, 21–23.) Tiina Silvasti on verrannut käsitteiden skripti ja sisäinen kertomus vivahde-eroja ja pohtii että hänen mielestään sisäistä kertomusta voidaan tarkastella elämänhallinnan välineenä. Mielestäni kuitenkin myös skripti voi toimia tällaisena merkityksenannon ja elämänhallinnan välineenä, etenkin kun puhutaan oman elämän muistelusta ja skriptien roolista tällöin. (Silvasti 2001, 65–66.) Tätä tiedon sosiaalisen tuottamisen ja kertomisen taustaa vasten analysoin informanttieni kerrontaa.

1.5. Aineisto

Käytän aineistona nuottakalastusta koskevia haastatteluja, jotka tein kesien 2007 ja 2008 aikana kerätessäni tietoa perinteisestä nuottauksesta Kainuussa, Paltamon Oulujärven rantakylillä. Olimme keränneet yhdessä Kainuun Kalatalouskeskuksen silloisen toiminnanjohtajan Pasi Korhosen kanssa varoja nuottakalastukseen liittyvän paikannimistön kartoitukseen. Kahtena kesänä työskentelin *Nuotta-apajilla* -hankkeen puitteissa haastatellen 36 henkilöä (ks. Liite 1. Aineisto – luettelo käytetyistä haastatteluista). Työn keskiössä oli nuotta-apajapaikkojen kartoitus mutta kysymykseni haastateltaville koskivat nuottakalastusta myös laajemmin, aina nuottavälineistä kalan kauppaan ja nuottauksen sosiaalisiin käyttäytymissääntöihin. Aineisto tuntui kiinnostavalta monesta näkökulmasta ja aloinkin jo aineiston keruuajana miettiä myös pro gradu -tutkielman tekemistä siitä muistelua painottaen. Kiinnostukseni aihetta kohtaan on niin henkilökohtainen kuin yhteiskunnallinen. Tutkimuskohteena ovat kotikyläni ja sen lähikylät mutta syrjäisen maaseudun rakennemuutos ja selviytymisstrategiat kiinnostavat minua myös yleisemmällä tasolla.

Kainuussa sijaitseva Paltamo on tällä hetkellä 3998:n asukkaan kunta (Paltamon kunnan kotisivu 2009 [online]). Yhtä henkilöä lukuun ottamatta informanttini asuvat yhä Paltamossa. Paltamo on Kainuun alkuperäinen emäpitäjä, eli kaikki Kainuun kunnat on erotettu siitä. Kunnan nykyinen pinta-ala on 1139 km², josta maa-ala on 924 km² ja vesipinta-ala 210 km². (Kainuun Kulmakunnilta verkkosivu 2005 [online].) Maaseutualueiden

määritelmiä käyttäen, alue on Paltamon nykyistä kyläkeskusta Kiehimää lukuun ottamatta harvaan asuttua maaseutua.

Tutkimukseni on lähellä etnografista tutkimusta, jossa aineiston keruutapana on usein myös havainnointi ja koenkin vahvasti, että kaikki keräämäni aineisto toimii tutkimukseni tausta-aineistona, vaikkakin käytän niin sanottuina primäärilähteinäni tässä kaikista 36:sta haastattelusta 26:n informantin haastatteluja. Rajaus on tehty haastattelujen tiheyden perusteella, osa haastatteluista kun käsitteli nuottausta lähinnä paikannimien ja nuottausmateriaalin kautta. Tulkintojeni muodostumista ei kuitenkaan voi rajata siihen, mitä osaa aineistosta käytän tässä tutkimuksessa. Koko aineiston volyymillä, kenttätyöjaksoilla ja aineiston käsittelyajalla on ollut merkitystä analyysini rakentumisessa. Alueellisesti informanttien kokemukset sijoittuvat kahdentoista Paltamon rantakylän alueelle. En kuitenkaan tässä tutkielmassa käsittele näitä kyliä erillisinä, vaan luon rekonstruktiona ikään kuin keinotekoisia yhteistä tarinaa kylien nuottakalastuksen muutokselle. Aineistoa käsitellessäni pohdin, voidaanko informantit luokitella kylien perusteella erilaisiin ryhmiin. Tällainen olisi ehkä ollut mielekästä, jos alueena muista kylistä poikkeavasta kyläkeskusta Kiehimästä olisi ollut useita informantteja. Muilta kyliltä olevien informanttien kokemukset eivät kuitenkaan tukeneet kylien käsittelyä erillisinä.

Pääosa informanteista oli ollut itse nuotanvedossa lapsena, nuorena, tai aikuisiällä, mutta joukossa oli myös henkilöitä jotka kertoivat sukunsa historiaa suullisena perimätietona. Tässä pääaineistona toimivista 26 informantista kaikki olivat olleet itse nuotalla. Informanteista neljä oli ollut

jonkun muun omistaman nuottakunnan palkollisena ”renkinä”, muut olivat nuottakuntaan kuuluneen talon perheenjäseniä. Haastatteluista viisi oli parihaastatteluja, joihin osallistui kaksi henkilöä. Kolmessa parihaastattelussa kyse oli avioparista, joista molemmat olivat nuottaneet, kahdessa muussa parihaastattelussa henkilöt olivat kuuluneet samaan nuottakuntaan.

26:sta informantista kuusi oli naisia. Anneli Meriläinen-Hyvärinen on todennut Hailuodon kalastusta tutkiessaan, että kalastus ja siihen liittyvät toimet kuuluivat Hailuodossa miesten tehtäviin, eivätkä naiset tavallisesti ottaneet niihin osaa (2008, 226). Samoin totesi Orvar Löfgren länsiruotsalaista Buan kalastajakylää koskevassa tutkimuksessaan; naiset eivät käyneet kalalla eivätkä esimerkiksi koskaan perineet kalastusvälineitä (Löfgren 1977, 115–118, 147–151). Vaikkakin naisten osuus haastateltavistani on pieni, ja miesten rooli nuottakunnissa oli korostunut, paltamolaisessa nuottakalastuksessa tällaista sukupuolirajausta ei täysin ollut. Nuottakunnat tunnettiin talojen nimellä ja isännän rooli oli kyllä ajan sukupuoliroolien mukaan tärkeä. Nuotan vetämiseen tarvittiin kuitenkin neljä henkeä ja tarjolla olevan työvoiman mukaan nuotalla kävivät isännän lisäksi tai sijasta talon emäntä, poikia, tyttäriä, renkejä tai piikoja. Naiset osallistuivat Paltamossa niin itse nuottakalastukseen, kuin kalojen perkaukseen ja kalankauppaan, joskin vähemmistönä. (Leinonen 2008, 13–15, 65.) Myös perunkirjoituksia tutkimalla selviää, että Paltamossa nuotta saattoi kuulua myös naiselle, kuten käy ilmi mieslahtelaisen Hiltulan talon emännän perunkirjoituksessa vuodelta 1858, josta löytyy merkintä hänen omistamastaan nuotanpuoliskosta (Romppainen 2007, 243–247).

Naisten erilaiseen rooliin Hailuodossa, Buassa tai Paltamossa voitaneen

löytää useampi selitys vesistötyypistä lähtien. Merellä välimatkat ovat pidempiä kuin järvellä ja kalastuksen limittäminen muihin tilan töihin on ollut selkeästi haastavampaa. Kuten Meriläinen-Hyvärinen kirjoittaa Hailuodosta, kotityöt, lasten hoito ja karja olivat pitkälle naisten vastuulla (2008, 226), sama välittyy aineistoni informanttien kertoessa tilojen muista töistä. Järvellä nuottapaikkoja oli kuitenkin myös kotirannoissa, jolloin muista töistä irrottautuminen kävi helpommin. Hailuodon ja Buan kalastajayhteisöt olivat myös ammattimaisia kalastajakyliä, kun taas tutkimassani yhteisössä kalastus oli osa tilojen omavaraistaloutta tai sivuelinkeino.

Haastattelujeni menetelmä oli avoin temahaastattelu. Etsin informantit paikallisen tuntemuksen ja lumipallomenetelmän avulla; informanttini ehdottivat minulle usein muita haastateltavia. Sovin haastattelut yleensä puhelimen välityksellä, joitakin suoraan kyläläisiä tavatessani. Usealle henkilölle olin jo soittaessa tuttu, tai he yhdistivät minut kotitalooni tai sukuuni. Mielestäni tämä helpotti osaltani informanttien lähestymistä ja heille osallistumisen kynnys vaikutti olevan kohtuullisen matala. Kohtasin silti myös epäonnistumisia ja myös muutaman haastattelusta kieltäytymisen. Kesään 2008 ajoittunut lankapuhelinlinjan poistaminen kyliltä aiheutti myös yllättävää päänvaivaa.

Yritin tavoittaa varmaan kymmentä potentiaalista haastateltavaa, lankapuhelimet ei toimi, osa ohjasi eteenpäin ja yksi vanha emäntä kieltäytyi kohteliaasti, oli vähän lannistavaa (Kenttäpäiväkirja 5.6.2008).

Pidin kenttäpäiväkirjaa ja tämä on auttanut minua tätä tutkimusta tehdessä etenkin oman tutkijanpositioni reflektoinnissa. Nauhoitin haastattelut mahdollisuuksien mukaan, mutta joitakin haastatteluista tai niiden osia tehtiin esimerkiksi ulkotiloissa nuottausvälineitä tarkastellen. Olen litteroinut nauhoitetut haastattelut pyrkien säilyttämään niiden puhetyylin murteineen ja teemoitellut aineiston uudelleen tämän tutkielman analyysiä varten. Aineisto on arkistoitu *Nuotta-apajilla -aineisto* nimellä Paltamon kotiseutuseuran, Paltamo-Seuran arkistoon Paltamoon.

Informanttien alkuperäinen suuri määrä, 36, juontuu siitä, että aineiston keruun tärkein tavoite oli kerätä nuotta-apajien nimistöä. Paikannimet olivat haastattelujen keskiössä, mutta kertynyt haastattelumateriaali käsittelee nuottanvetoa laajasti (Liite 2. Haastattelujen teemalista). Huomasin jo ensimmäisten testihaastattelujen aikana, että haastateltavat kertoivat mielellään käsiteltävästä ajasta ja aiheesta. Haastatteluissa kertyi paikallis- ja kalastushistoriallista tietoa, kuten paikannimistöä ja tietoa siitä, mitkä talot nuottasivat, millä pelisäännöin ja miten milläkin apajalla toimittiin. Haastateltavat kertoivat myös tarinoita ja esittivät pohdintoja. Haastatteluissa ei ajallisista syistä ollut kuitenkaan mahdollista todella syväluodata muita teemoja paikannimistön keruun ja karttatyöskentelyn ollessa keruun tärkein tavoite. Tätä pidän yhtenä aineiston heikkoutena, kun käsittelen sitä tässä tutkielmassa muisteluaineistona. Toisaalta tuolloin kokoamaani julkaisuun haettiin tarinoivaa otetta, joten haastattelujen teemat ja ajankäyttöni eivät

olleet tarkasti rajattuja. Tämä taas tuo aineistoon kerronnallisuutta. On myös hyvä tiedostaa, että muistelun kohde oli monelle informantille ajallisesti kaukana.

Siitä on pian viiskytä vuotta kun oon käyny nuotalla (H14).

1.6. Refleksiivinen ja eettinen positio

Informanteilta on kysytty lupa haastattelunauhojen ja litteraatioiden arkistointiin Paltamon kotiseutuseuran, Paltamo-Seuran arkistoon. Kerroin haastatteluja tehdessäni alustavasti käyttäväni niitä mahdollisesti jatkaakseni opintojani lopputyötä tehden ja paikallisessa lehdessä minua tituleerattiinkin opiskelijaksi aineiston keruuajana. Halusin omien suunnitelmieni lisäksi varmistaa aineiston arkistointi- ja käyttöluvan myös muuta käyttöä varten. Kuten Arja Kuula teoksessaan *Tutkimusetiikka* toteaa, perusteita aineistojen arkistoinnille ja pitkäaikaiselle käytölle on useita. Aineistojen keruu vie paljon resursseja ja toisaalta jo kertaalleen analysoituja aineistoja voidaan käsitellä eri näkökulmista. (Kuula 2006, 227.) Informanteilta on kysytty lupa myös siihen, että haastattelut ovat kotiseutuseuran arkistossa tallessa myös mahdollista muuta käyttöä varten. Katson siis, että minulla on lupa käyttää aineistoa tässä työssä.

Nuotta-apajilla -hankkeen julkaisua varten kysyttiin myös lupa käyttää henkilöiden nimiä, mutta tässä tutkimuksessa haastatteluja käytetään

nimettöminä. Päädyin tähän sillä analyysin kannalta haastateltavien henkilöllisyys ja tunnistettavuus eivät ole mielestäni tutkielmassani olennaisia, mutteivät myöskään ongelmallisia tekijöitä. Koska aineistossa korostuu yhteisön muistelu, en kokenut pseudonimien käyttämistä tarpeelliseksi, vaan olen numeroinut haastattelut seuraavasti arpomalla kullekin haastateltavalle numeron: H1, H2 ja niin edelleen.

Olen kotoisin tutkimusalueelta ja asun siellä yhä aina kun työt sen vain mahdollistavat. Yhden kylistä kanssa paikallishistorian keruun prosessi on jatkunut ja edelleen syventynyt kun syksyllä 2009 aloin vetää kylällä kylähistoriapiiriä. Etnologisessa tutkimuksessa itsereflektiivisyys tutkittavaan kohteeseen, kysymystenasetteluun ja tuloksiin on jatkuvasti kasvanut ja se, että tutkimus on aineiston ja tutkijan vuoropuhelua, tuodaan nykyisin vahvasti esiin (ks. esim. Davies 1999). Tätä itserefleksiivisyyttä olen saanut harjoittaa tässä tutkimuksessa. Anneli Meriläinen-Hyvärinen toteaa mielestäni hyvin, että haastattelutilanteessa tutkijan subjektiivisuus on tietoisuutta oman läsnäolon merkityksestä (2008, 23–24). Aineiston keruun jälkeen on tapahtunut minun tekemääni tiedon valintaa ja rakentamista aineiston käsittelyssä, analyysissä ja kirjoittamisprosessissa. Tämän tutkimuksen tarinaa luovat niin muistelijat, yhteisö, haastattelutilanne, kulttuuri kuin minä eli tutkija useassakin otteessa. Koska olen käyttänyt aineistoa myös aiemmin, voi sanoa että olen tehnyt sen kanssa jatkuvia uusia sukelluksia, merkityksenantoja ja tulkintoja. Kyseessä on niin sanottu hermeneuttinen kehä, tutkimuksellinen dialogi tutkimusaineiston kanssa (Laine 2007, 36).

Hermeneuttinen kehä on ikään kuin ymmärtämisen maisema, ymmärretyn

sidos kokonaisuuteen. Tällä jatkuvuudella on puolensa, mutta myös riskinsä. Mitkä ovat riskit että alan puhua aineiston ja informanttien puolesta? Tätä välttääkseen tutkijan tulee aina tulkita sanottua vuorovaikutusyhteydessään, jotta sen konteksti pääsee oikeuksiinsa (Jokinen 1999). Tämä edesauttaa tutkijan subjektiivisuuden säilymistä myös tulkintoja tehdessä.

Muisteluaineistojen todenperäisyyttä on perinteisesti perusteltu aineiston kumulatiivisuudella, sekä vertaamalla muisteluaineistoja muuhun muistitietoaineistoon, tai erilaisiin dokumenttiaineistoihin. Toisaalta muistitiedon oletetaan olevan yksilöllistä ja muisteluaineistojen käytöllä on pyritty myös inhimillistämään tutkimusaiheita. Asetelma riippuu tutkimusnäkökulmasta ja suhtautuminen muistitietoaineistoihin on muuttunut kehittyvän tutkimuksen myötä. Kullakin muistelijalla on oma narratiivinen kertojan totuutensa. Tämä muistamisen yksilöllisyys ja tutkijan rooli muistitiedon tulkinnassa on huomioitava. (Korkiakangas 1996, 12, 1999, 161–163). Käsittelen informanttieni kokemuksia ja sitä, kuinka he kertovat kokemuksistaan. Minun ei mielestäni tarvitse tällöin perustella kertomusten todenperäisyyttä, mutta aineiston kumulatiivisuudesta on toki analyysissa hyötyä; se luo tulkinnoille vahvempaa pohjaa. On kritisoitu, että tulkitsevaa analyysia vaivaa usein tietty historiattomuus, kontekstin ja suurien linjojen huomiotta jättäminen (Ruohonen & Laitila 1994, 132–133). Tätä pyrin välttämään käyttämällä myös muuta aineistoa joka avaa niitä paikallis- ja makrotason taustoja ja muutoksia, joihin muistelua peilaan.

1.7. Tutkimuksen rakenne

Työ etenee jatkossa seuraavanlaisesti. Kappaleessa *Paltamolaisen agraariyhteisön elinkeinokuva 1900–1960* taustoitan ensin nuottaavan yhteisön toimintaympäristöä kuvaten Paltamoa ja sen elinkeinoja. Luvussa *Muisteleva yhteisö* pohdin muistamisen kulttuurisuutta ja sosiaalisuutta. Tarkastelen, millä eri tavoin nuottaavasta yhteisöstä puhutaan aineistossa ja sitä arvotetaan muistelussa. Käytän tässä analyysin työkaluna kokemukserontaa. Tämän jälkeen avaan nuottakalastuksen muutosta sen sosiaalisen, ekologisen, taloudellisen ja teknisen komponentin jaottelun kautta. Muutoksen muistelua eriteltyäni tarkastelen lähemmin yhteisön toimintaa, päätöksentekoprosesseja ja arvoja luvussa *Päätöksenteon arvot ja kulttuurinen mallitarina*.

Lähestymistapani on niin selittävä, kuin ymmärtävä; käytän aineiston tukena myös muita lähteitä. Olen myös itse vahvasti osa konstruoidun tarinan tuottamista. Todellisuuden, kokemuksen ja sen ilmaisujen välille rakentuu hermeneuttinen kehä. Ilmaisuihin eli muisteluun ei ole pysyvää vaan prosessi jossa todelliset ihmiset toimivat tietyssä kulttuurisessa ja historiallisessa ajassa. (Salmi-Niklander 2006, 205.)

2. PALTAMOLAISEN AGRAARIYHTEISÖN ELINKEINOKUVA 1900–1960

Tutkimukseni muistelun kohteena oleva aika, paikka ja yhteisö määrittyvät hyvin termillä agraarimaaseutu, tai omavarainen maaseutuyhteisö. Käsitettä omavarainen maaseutuyhteisö on käyttänyt Pirjo Korkiakangas siinä merkityksessä, että omavarainen maaseutuyhteisö tuotti ja kulutti pääosan hyödykkeistään ja työllisti jäsenensä. Käsite ei kuitenkaan edellytä kaikissa elämän tarpeissa jokaisen perheen tai yksilön omavaraisuutta. (Korkiakangas 1996, 76.) Rajaus sopii hyvin paltamolaiseen nuottakalastukseen 1940–1960-luvuilla. Kalankaupalla oli merkitystä osana tilojen monitoimitaloutta, mutta harvoille siinä oli kyse ammattikalastuksesta. Nuottauksella oli omavaraispainotteisesta merkitystä osana luontosidonnaista elämäntapaa. Omavaraispainotteisen kannattavuuden ja luontosidonnaisen elämäntavan käsitettä käyttää Anneli Meriläinen-Hyvärinen. Käsitteet korostavat ihmisen ja luonnon suhdetta ja vuorovaikutusta paikallisessa kulttuurissa. (Meriläinen-Hyvärinen 2008, 36, 99.)

Vuonna 1910 Paltamossa on laskettu olleen 48 kesänuotta, tästä 1950-luvulle saakka nuotan veto oli aktiivista. Talvinuottaus ei puolestaan laajasti yleistynyt Paltamossa, 1950-luvun alussa oli koko Oulujärvellä Kainuun Kalatalouskeskuksen mukaan yhteensä 12 korkeaa talvinuotta. (Heikkinen 2007, 87–94.) Syynä lienevät olleen talvinuotan vaatimat investoinnit ja työpanos; kesänuottaus sopi paremmin sivutoimiseksi osaksi elinkeinoa,

talvinuotalle taas lähtivät yleensä ammattikalastajat (Lahti 1982, 128–130). Jotta hahmottaisimme nuottakalastusta osana alueen toimeentulotilannetta, tarkastelen lyhyesti Paltamon elinkeinojen kokonaiskuvaa 1900-luvun alusta 1960-luvulle. Pientilojen toimeentulon pohjana oli monitoimitalous. Paltamolla on takanaan historia merkittävänä tervapitäjänä; Paltamo oli 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa Suomen tervantuotannon keskeisiä alueita. Paltamossa valmistettiin tuolloin noin 7000 tervatynnyriä vuodessa ja työtä tarjosi myös tervantuotannon keskeinen osa, tervan kuljetus tervaveneillä eli paltamoilla. (Turpeinen 1985, 272.)

Metsätyö eri muodoissaan alkoi tarjota 1900-luvun alussa Kainuun pientiloille lisätuloa hevossavottojen, hakkuiden ja uittojen muodossa. Kajaanista Iisalmeen vuonna 1904–1905 valmistunut rautatie oli puukaupan kehittymisen kannalta tärkeä ja savottoja alkoi olla eri puolilla Kainuuta useita. Hakkuissa puusta saatu hinta oli tosin vielä pieni ja puutavarayhtiöt tekivät myös itselleen edullisia maakauppoja. Niin metsä- kuin maatalouden rahallinen tuotanto olikin vielä vähäistä ja käteistä rahaa ei maaseudulla paljoa vielä liikkunut. Monissa taloissa elettiin pitkälle omavaraistaloudessa ja varallisuutta mitattiin muun omaisuuden kuten karjan, tarvikkeiden ja maa-alan määrissä, ei rahassa. (Turpeinen 1985, 264–265, 321–325; Haataja et al. 2005, 23–25.) Vuonna 1901 Paltamon väestö ja heidän elinkeinonsa laskettiin tilattomien luvun ja elintilanteen selvittämiseksi. Pitäjän väestö jakaantui ammatin tai elinkeinon perusteella taulukon 1. mukaisesti.

Taulukko 1. (Lähde: Paavilainen 1990, 22–23.)

Ammatti tai elinkeino	Ruokakuntia	Henkilöitä
Maanviljelys + sivuelinkeinot	520	3408
Metsästys, kalastus, poronhoito	9	37
Teollisuus	199	603
Kulkuneuvot	3	15
Kauppa	3	16
Julkinen virka tai vapaa ammatti	14	75
Eläke tai pääoma	11	19
Muu elinkeino	14	28
Tuntematon tai ei vakinaista elinkeinoa	35	97
Yhteensä	808	4298

Vaikka pelkästään kalastuksesta elinkeinonsa saavien määrä olikin pieni, sivutuloina kalastuksen, metsästyksen ja savotoiden rooli oli pienillä tiloilla merkittävä. Peltojen sadot ja karjan tuotto jäivät 1900-luvun alun Paltamossa varsin alhaisiksi ja myös maataloustuotteiden markkinointi ja jalostus oli vielä lapsenkengissään. Pelloilla kasvatettiin pääasiassa viljaa. Muut kasvit, kuten hamppu, pellava, peruna ja tupakka veivät pieniä pelto-osuuksia. Karjalle rehun kasvattaminen pelloilla yleistyi 1900-luvun alussa. Maatalous voimistui ja koneistui, aluksi niittokoneiden, hevosharavoiden ja maidon kuorimiseen käytettyjen separaattorien muodossa. Peltoala alkoi kasvaa 1920-luvulla kasvaen vuoteen 1969 mennessä koko maakunnassa 280 prosentilla. Myös puunjalostus alkoi koneistua. Metsätalous teollistui ja alkoi etääntyä paikallisista käsistä vaikkakin hakkuu ja kuljetus tarjosivat vielä töitä. Kun metsätöiden kysyntä oli huonoa, tarjosi valtio niin sanottuja työttömyystöitä

esimerkiksi tietyömailla. (Paavilainen 1990, 22–23; Turpeinen 1985, 340–346.)

Sotien jälkeen alkoi maa- ja metsätaloudesta elantonsa saavien määrä ensimmäisen kerran vähentyä Suomessa. Väestökato maaseudulta alkoi kasvaa maatalouden ja puunkorjuun koneellistuessa. Metsätyöllä koneistamattomana kausityönä oli ollut suuri merkitys etenkin Lapissa ja Itä-Suomessa. Pientilallisten oli tähänkin asti täytynyt hakea lisätienestejä tilojen ulkopuolelta ja metsätöiden koneellistuessa mahdollisuudet tähän vähenivät. Maatalouspolitiikassa taas nähtiin 1960-luvulla voimakas suurien tilakokoja suosiva suunnanmuutos. 1960-luvusta tuli Suomessa elinkeinorakenteen suurten muutosten vuosikymmen teollisuuden ja palvelualan elinkeinojen kasvaessa voimakkaasti. Painetta maaltamuuttoon lisäsi työkään tullut sotien jälkeen syntynyt suuri ikäluokka. (Snellman 2003b, 48–53.)

Elinkeinorakenne muuttui ja maaseudulta muutti kolmasosa sen väestöstä lyhyessä ajassa. Myös Paltamossa muutokset olivat suuria. Monen pientilalta kotoisin olevan oli ollut tavallista kulkea sekä savottatöissä että osallistua perheen tilan töihin. Nyt nuorempi sukupolvi alkoi suunnata kaupunkien töiden perässä. Opiskelu ja muualta töiden hankkiminen yleistyi teollistuvassa ja elinkeinorakenteeltaan muuttuvassa maassa. (Turpeinen 1985, 260–265, 270–271.) Kainuusta suunnattiin Etelä-Suomen kaupunkien lisäksi myös Ruotsiin, joskin ei yhtä suuressa mittakaavassa kuin Lapista. Leimallista Ruotsiin muutolle oli muuttaminen tutun henkilön perässä, tai mukana, ja kuntien välillä onkin eroja muuttomäärissä. Kainuun kunnista Paltamosta ja Ristijärveltä Ruotsiin lähteneitä oli muita Kainuun kuntia vähemmän. (Snellman 2003b, 15–17, 92–93.)

1700-luvulla osin samankaltaisessa työn muutoksen tilanteessa teollistuminen ei ollut edennyt sellaiseen vaiheeseen, että Suomessa olisi ollut tarjolla vaihtoehtoja. 1900-luvulla tilanne oli toinen. Yhteiskunnan nopea muuttuminen synnytti uudenlaisia asumismuotoja, sekä uusien toimeentulolähteiden elämänrytmin. (Lappalainen 1998, 376–381; Stark 2006, 13.) Yhteiskunnallisen työnjaon muutosta on kutsuttu palkkatyöläistymiseksi palkkatyön osuuden yhteiskunnallisesta kokonaistyöstä noustessa merkittävästi. 1950-luvulla suomalaisista 1/3 asui kaupunkikunnissa, vuosisadan lopussa 2/3. Muuttoliikkeet ovat sekä taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen syy-, että sen seurausilmiöitä. Huomionarvoista onkin, että muuttaneet eivät vain ihmiset vaan myös pääoma. (Karisto et al. 1998, 171–172; Ojala & Nummela 2006, 74; Korkiasaari & Söderling 2007, 250.)

1960-luvulla yli puolet Paltamon 7254 tuolloisesta asukkaasta sai yhä toimeentulonsa maa- ja metsätaloudesta (Taulukko 2.).

Taulukko 2. Maa- ja metsätaloudesta elantonsa saavan väestönosan määrä 1950–1980 (Lähde: Turpeinen 1985, 263).

	1950	1960	1970	1980	vähennys 1960–80	vähennys %
Paltamo	5487	3928	2120	1048	-2880	73,3

Teollisuudesta ja rakennustoiminnasta elantonsa saavien osuus oli noussut 17 prosenttiin, samoin kaupasta ja liikenteestä toimeentulonsa saavien osuus. Palveluelinkeinoista eli kuusi prosenttia paltamolaisista. (Paavilainen 1990, 141.) Tästä Paltamon maa- ja metsätaloudesta elinkeinonsa saavien osuus

jatkoj kutistumista nykyiseen 11 prosenttiin ja asukasluku 3998 kuntalaiseen. Palvelut ovat kunnan nykyinen pääelinkeino, teollisuuden ja rakennustoiminnan pitäessä hopeasijaa. (Paltamon kunnan kotisivu 2009 [online].)

3. MUISTELEVA YHTEISÖ

3.1. Muistamisen sosiaalinen aspekti

Pirjo Korkiakangas on nostanut suuren maaltamuuton yhteisiä muistoja jäsentäväksi merkittäväksi rajapyykiksi (1996, 33–34). Kun ihmisten elämänhistoriassa on maaltamuuton kaltaisia yhteisiä kokemuksia, jotka liitetään osaksi yhteistä tietovarantoa ovat yksilön muistin kerrostumat intersubjektiivisia. Muistelun avulla voidaan käsitellä oman elämän suhdetta historiaan ja tuottaa julkista historiaa myötäileviä, täydentäviä, tai kritisoivia tulkintoja menneestä. (Berger & Luckman 1995, 81; Ukkonen 2000, 11–12.)

Muistamisen sosiaalisella aspektilla voidaan viitata sekä siihen että yleisesti muistetaan sosiaalisesti hyväksytyt asiat ja menneisyyden tulkinnat, tai siihen että omia kokemuksia suhteutetaan kollektiiviseen. Kollektiivisesta muistista puhuttaessa viitataan kulttuuriseen, tai yhteiskunnalliseen yhteyteen. (Ukkonen 2000, 150–151; Korkiakangas 2006, 128.) Tämän lisäksi on puhuttu myös sosiaalisesta muistista, joka voidaan jakaa toisten, selkeämmin rajatun ihmisryhmän kanssa. Paul Connerton erottaa sosiaalisen muistin historiallisesta rekonstruktiosta. Historioitsijat käyttävät työssään valintaa, päättelyä, kriittistä ajattelua ja todisteita. Historiallisen rekonstruktion luominen ei vaadi välttämättä sosiaalisen muistin käyttöä. Sosiaalinen muisti

taas säilyttää Connertonin mielestä suoran yhteyden tapahtumaan. Tällä Connerton ei kuitenkaan voi tarkoittaa sitä, että muistamiseen liittyisi ”oikein muistaminen”, muistaminen on jo tarkoituksellisesti tätä monimutkaisempaa. Tähän viittaa jo se paradoksi, että ilman sosiaalista muistia rakennettu historiallinen rekonstruktio voi kuitenkin luoda sosiaalista muistia. (Connerton 1989, 13–14.)

Esimerkiksi Elina Makkonen käyttää käsitettä neuvoteltu muisti korostaen muistitiedon ja tutkimustiedon vuorovaikutuksellista ja dialogista luonnetta, sekä muistamisen ja vallan yhteyttä (Makkonen 2009, 22). Kun puhutaan sosiaalisesta muistista, korostuu muistelun funktionaalinen puoli; mihin yhteyteen se liittyy, mitä muistilla ja muistelulla tavoitellaan. Tässä tutkielmassa muistelun funktionaalinen puoli on työmuoto: nuottakalastus ja sen roolin muuttuminen yhteisössä. Voidaan myös kysyä, onko muistelulla tässä muita funktioita, kuten perinteen vaaliminen. Muistelun funktionaalisella puolella on merkitystä siinä, mitä kerrotaan ja miten. (Korkiakangas 2006, 127–128.)

James Wertsch käyttää käsitettä kollektiivinen muistaminen [*collective remembering*], ja toteaa, että se on lähtökohtaisesti sosiaalista. Myös Wertsch (vrt. Korkiakangas 2005, 133) käyttää mieluummin käsitettä muistelu kuin muisti. Muisti kuulostaa pysyvältä, muistelu taas tapahtuu ajassa ja paikassa ja siinä on mukana muitakin ääniä kuin muistelijan ääni. Wertsch puhuu niin sanottujen tekstuaalisten resurssien käytöstä kollektiivisessä muistelussa – tekstuaalisuus ei kuitenkaan tässä yhteydessä tarkoita vain kirjoitettua. Nämä tekstuaaliset resurssit kuuluvat aina muistelun taustalta ja eivät ole neutraaleja vaan heijastavat sosiaalista kontekstia ja historiaa. Eli aina kun

yksilö muistelee, mukana on luonnollisesti sosiaalinen ulottuvuus. Wertsch vertaa, ettei ole mahdollista muistella ilman kulttuurisia välineitä, niin kuin ei ole mahdollista tuottaa puhetta ilman kieltä. Kollektiivisesta muistista on puhuttu myös yksikkönä, *kollektiivisena mielenä*, mutta tällainen viittaa yhtäläisyyteen ja homogeenisyyteen joka on kiistanalaista. ”*Memory in and not of the group*”, kuten James Wertsch osuvasti painottaa. (2002, 16–17, 22, 172.) Yksilöiden tulkinnoista voi kuitenkin muodostua sosiaalisesti jaettu tulkinta, joka palautuu osaksi yksilön kokemusta, mutta tällöinkin se prosessoituu erikseen. Bradd Shore on kuvannut tätä puhumalla kulttuurin kahdesta syntymisestä [*two births of culture*]. (Shore 1999, 208.)

Yhteisellä kiinnittymisellä yhteiskunnalliseen tietovarantoon on merkitystä, koska tiedämme toisten tietävän ainakin osan siitä, mitä itse tiedämme. Muut taas tietävät meidän olevan tietoisia tästä. (Berger & Luckman 1995, 52.) Nuottakalastava yhteisö toimi tiiviissä vuorovaikutusjärjestelmässä. Kun ihmisten keskinäinen vuorovaikutus vähenee, johtaa tämä yleensä myös merkitysmaailmojen eriytymiseen (Berger & Luckman 1995, 99–100; Meriläinen-Hyvärinen 2008, 36–41). Seuraavassa luvussa tavoittelen yhteisön muutokseen liittyvää muistelua. Käsittelen kokemuskerrontaa käyttäen aineiston nuotanvetoon ja yhteisöön liittyvää puhetta tarkastellen kuinka yhteisöä muutoksessa muistellaan.

3.2. Nuottaava yhteisö kokemuskerronnan kautta

Yhteisöstä kerrottiin aineistossa eri tavoin joita olen koonnut seuraavaan luetteloon.

Yhteisöstä kertomisen teemoja

- Yhteisön työnteko
- Vuorovaikutus: sosiaaliset säännöt, kilpailu, yhteistyö
- Yhteiskunnallinen prosessi henkilöityy
- Lyhyitä, ainutkertaiseen tapahtumaan pohjaavia kertomuksia yhteisön jäsenistä
- Lyhyitä välähdyksenomaisia muistelmia toimista
- Nostalgia
- Suhteellisen pitkiä tapahtumasarjoihin, tai elämänvaiheisiin perustuvia kertomuksia, joihin sisältyy tapahtumien ja seurausten pohdintaa
- Nuoret – vanhat vertaaminen
- Työnteon roolijaon muutokset
- Yhteisön historia, nuottaus jatkumona
- Perinteen vaaliminen

Perustelin tutkimukseni merkitystä lainaten Laura Starkia, joka toteaa että halutessamme ymmärtää modernisaatioprosesseja, meidän tulee tutkia myös yksittäisiä toimijoita ja heidän kokemuksiaan muttei vain kokijoina, ikään kuin sivussa vaan toimijoina (Stark 2006, 17–19). Yksilöille merkityksellisiä ovat myös yksittäiset tapahtumat, kuten vaikkapa perheenjäsenen muutto kylästä. Seuraavassa haastattelukatkelmassa "*naapurin Matti lähti maalimalle*" ja tähän lähtöön muistelija kiinnittää ajankohdan, jolloin perheen nuottakunta lopetti. Laajempi tavoittelemani tieto nuottakunnan lopettamisesta nousee esiin yksittäisenä tapahtumana.

H27: *Minä kun en sitä oikein muista, että mihin aikaan ne ois, kun se on, minä lähin maalimalle sitten jo niin...*

SL: *Onkohan se ollu vielä kuuskytälukua vai onkohan se?...*

H27: *Minä luulen, että se kyllä tuota loppu jo, loppu jo tuota, oisko kuuskytluvun alussa, korkkeintaan ollu, että, en minä usko, että ne kauheen kauan vetivät, että kun se Matti lähti maalimalle sitten ja, siinä ei tainnu olla sitten... No äitihän se kyllä sano sitten niin, että sitten joutu olemaan kyllä tuota, heiltä kaksi perimiestä.*

Kokemuskerrontaa tutkinut Kirsti Salmi-Niklander onkin todennut että pitkäkestoiset prosessit, kuten tässä nuotanvedon päättyminen ovat muistoissa kietoutuneet pienempiin, arkisiin tapahtumiin ja konkretisoituvat niissä. Suomalaisen maaseudun murros ja niin sanottu suuri maaltamuutto voidaan määritellä ennemminkin jatkuviksi historiallisiksi prosesseiksi, kuin tapahtumiksi, huomauttaa Salmi-Niklander. (2006, 202.)

Kokemuksia maaltamuuttoon liittyvistä suuremmista prosesseista tavoitamme kuitenkin mielestäni juuri ihmisten kertoessa tapahtumista, myös yksittäisistä elämäntapahtumista, joihin mahdollisesti liittyy myös

valintoja. Kuten Taina Ukkonen toteaa, historialliset tapahtumat voivat jossain tilanteessa määrittää omaa elämää koskeviksi ja toisessa tilanteessa omalle elämälle marginaalisiksi, epärelevantteiksi (2000, 73). On mielenkiintoista millaisiin tapahtumiin kiinnitämme merkityksiä yksilöllisesti ja millaisia samankaltaisuuksia todellisuutemme kehukset luovat. Kokemuksista kertomista voimme tarkastella kokemuskerronnan erittelyn kautta.

Kokemuskertomuksista voidaan erottaa kolmea eri tyyppiä: (1) lyhyitä, ainutkertaiseen tapahtumaan pohjaavia kertomuksia, (2) erittäin lyhyitä välähdyksenomaisia muistumia ja (3) suhteellisen pitkiä tapahtumasarjoihin tai elämänvaiheisiin perustuvia moniepisodisia kertomuksia, joihin sisältyy tapahtumien ja seurausten pohdintaa (Ukkonen 2000, 207–208). Yhteisö näyttäytyy aineistossa useassa kohtaa kokemuskerronnan tyyppin 1. kaltaisissa lyhyissä, yksittäiseen tapahtumaan pohjaavissa kertomuksissa. Niistä monet ovat eläväisiä tarinoita, joita kerrottaessa haastateltavat nauravat ja joita kerrotaan usein juonellisina juttuina. Seuraava on esimerkki tällaisesta.

H11: Kerran meni sillä keenon kun, liian paljo saattiin vähän muikkuja. Siihen Antin moottoriin.

H10: Eihän siinä ollu kun neljäsattaa killoa oli niitä muikkuja.

H11: Sitten kun siinä täyty sinne perälle panna se lasti.

H10: Oli se pakoputki menny liian alas, menny vetteen, niin se oli yön aikana...

H11: Hiljakseen täyttyny vedellä ja upposi sitten. Aamusella upposi kun oltiin lähössä kaupunkiin.

H10: Se kaupunkiin lähtö jäi sikseen ja...

H11: Jäi kaikki puhkasemaan.

H10: Minullekki toivat sannaä että voi hyvä tavaton kun semmonen on

tapahtunu ja minun piti lähteä Rinteeltä juoksemaan sitten Neuvosen ranttaan puhkasemaan muikkuja. Se Nevalaisen Pekka osti kaikki ne muikut, piti suolata.

H11: Oli toistakymmentä tuommosta kolmenkymmenen nelikko.

H10: Ukki eikun suolasi vain ja me puhkastiin. Meitoli vaikka kuin monta puhkasijata.

H11: Kaikkiista talloista oli siellä, kun panttiin kortteeria siellä Neuvosessa siihen aikaan niin, ne oli joka talosta puhkasijat siellä.

H10: Ukki eikun suojoja löi muikkuun sissään!

H11: Ja se mukavasti kävi se, tuuli kävi niin että se toi rannalle ne muikut, mitä irtosi.

Parihaastattelu lisää tarinan kertomuksenomaisuutta. Lainauksessa ilmenee nostalgiaa, jota Pirjo Korkiakangas on kuvannut osuvasti muistojen surumielisyydellä, kaipauksella tai mielihyvän tunteilla sävyttymiseksi. (Korkiakangas 1996, 37). Nostalgia näkyy haastatteluissa usein myös omia toimia koskevinä lausahduksina ja korostui myös parihaastatteluissa.

H21: Minä oon ollu porkkaajana vallan kokonaan...

H15: Kyllähän sitä siihen aikaan (nauraen)...

Nostalgia liittyy aineistossa tyypillisesti yhteisöön tai nuoruuteen. Lapsuusaika onkin tyypillinen nostalgian kohde (Korkiakangas 1999, 172). Itse nuottaustapahtuma, luontokokemukset ja järvellä olo välittyvät usein välähdyksenomaisina muistoina, eli kokemuskerronnan tyyppinä kaksi. Korkiakangas puhuu eloisista, välähdyksenomaisista muistoista, jollaisia ihmisille jää usein hyvin arkisista tapahtumista, joilla ei vaikuttaisi olevan erityistä merkitystä, mutta myös kollektiivisesti koskettavista tapauksista (Korkiakangas 1996, 27–28, 1999, 167). Kauppalaivoissa torille matkustaminen oli jäänyt usealla informantilla mieleen lapsuuden jännittävänä tapahtumana jota edeltävänä yönä unikin tuli huonosti.

Muistellessa esille tuli yksityiskohtia, kuten laivan tuulessa heiluva lamppu. (H16.) Seuraavassa katkelmassa muistelija kävi nuottaamassa vieraalla lahdella. Haastattelija on kiinnostunut paikannimistä mutta haastateltavan mieleen on jäänyt vain illan kaunis ja tyyni sää.

SL: Muistatko näitä - - muistatko tarkemmin jotaki paikkoja, että oliko?...

H27: Kuule, en minä muista niitä, minä en niitä muista, kun minä olin niin pieni silloin.

SL: Eikä ollu niin tuttu ranta.

H27: Niin ei ollu tuttu ranta niin ei jääny mieleen. Ja se jäi vain, että kaunis ilta oli ja hirveen tyyni ja palajo kierrätettiin.

Nuottakalastuksen muutoksen tarkasteluun liittyen yksi kiinnostava tapa puhua yhteisöstä ilmenee kun tarkastelen niitä kohtia aineistosta, joissa kerrotaan pitkistä elämänvaiheista, ja pohditaan tapahtumia tai niiden seurauksia (kokemuskerronnan tyyppi 3.), yhteisö ilmenee tällöin usein puheena vanhat – nuoret.

Kai se tuli sitten vanhuus niille päävetäjille ja ei ollu sitten niitä lapsia ja ketkä ois jatkanu sitä (H12).

Sitä ei nuoret enää halunnu jatkaa, kun se on vanhemmilla ollu pakko oikeestaan (H14).

Näissä aineiston kohdissa välittyy muutos yhteisön sosiaalisessa rakenteessa, joka vaikutti osaltaan nuottakalastuksen päättymiseen. Tarkastelen tätä edelleen kappaleessa nuottakalastuksen sosiaalisesta komponentista.

Paikoin aineistossa puhutaan yhteisöstä ajassa, jota muistelija itse ei ole elänyt, vaan muistelu ottaa pitkiä loikkia menneeseen. Taina Ukkonen

toteaakin, että kokemukseronta ei välttämättä ole henkilökohtaista, vaan se voi kertoa myös edellisistä sukupolvista. Kokemus on voinut olla tärkeää siirtää sukupolvelta toiselle. (Ukkonen 2000, 21–27, 39.) Haastateltavat kertovatkin paikoin nuottauksesta ja esimerkiksi kalankauppaan kiinteästi kuuluneesta Oulujärven laivaliikenteestä ikään kuin jatkumona.

Aikasemminhan ne on vuosikymmenie vetäny. Sehän on melkein elinehto tuota. (H14)

Se on sillan ollu se oikea nuottaperinne ja nuotanveto, sillan vielä aikasemmin - - (H2).

Ja sitten on, Toivolan mummo on kasvattanu, äiti kerto, on kasvattanu kaalia ja juurikasvia. Ja se on sitten, mummo on, siinä laivassa kulukenu niitä myömässä. Mutta siitä on kauan. Mutta äiti kerto, nämä ei oo tuota, minun äiti kerto. (H19)

Saman on huomannut Taina Ukkonen koskevan esimerkiksi muistelua kiljun valmistamisesta rintamalla. Ukkonen nimeää tällaisen kertomisen sukupolvikokemuksiin osallistumiseksi, vaikkei kertoja olisi kyseistä sukupolvea. (1997, 175.) Tähän vertautuvia esimerkkejä on aineistossa usein. Välillä haastatteluissa muisteltiin passiivissa (tehtiin, mentiin) ja tarkentamatta oli vaikea sanoa, missä ajassa liikutaan. Myös J.P.Roos on kirjoittanut *Suomalainen elämä* klassikossaan vuonna 1987 samantapaisten elämäkokemusten kautta tulevasta sukupolvijaottelusta, joka ei välttämättä ole sidoksissa biologiseen ikään (Roos 1987, 51–59). Onko tällöin kyse perinteen vaalimisesta? Taina Ukkonen kirjoittaa perinteen vaalimisen olevan suullista tiedonvälitystä, joka oli ennen tyypillistä. Ukkonen kokee perinteen vaalimisen ja dialogisuuden korostuvan etenkin ryhmätilanteissa. (1997, 171.)

Tällaista perinteen vaalimista ja opettamista onkin mielestäni nähtävissä aineistossa juuri parihaastatteluissa. Se ilmenee esimerkiksi haastattelijan puhuttelemisena.

SL: *Pitkö ne muikut lähteä ihan tuoreena myömään?*

H3: *Joo tuoreina.*

SL: *Puhkastiinko niitä edes?*

H3: *Ei.*

H19: *Ei, ei ei.*

SL: *Se ois ollu kova hommahi, jos palajo.*

H19: *Eihän sitä hyvä ihminen, kun ei mittään jäitä niihin ollunna.*

No totta kai tuuli, eihän sitä vastarannalta muikkuja vejetty koskaan (H26).

Ootko kuullu näitä? (SL: En ole kuullu) Niin kun minä oon sen verran iäkäs että minä muistan niitä vanahoja tapoja. (H21)

Kohdallani tulkitsen että yhteisön nuorelle jäsenelle, jollaisena minut oletettavasti nähtiin, otettiin paikoin yhteisön perinnettä välittävä ja opettava ote. Voiko myös yhteisön jäsen, joka ei ole nuotannut jakaa kokemuksen, kertoa siitä edelleen ja olla osa jatkumoa? Pirjo Korkiakangas kirjoittaa, että kollektiivinen muistiaineisto voi toimia ylisukupolvisina muistoina. Etenkin vanhemmat sukupolvet voivat missio-henkisesti välittää menneisyyttä nuoremmille sukupolville yhteisen identiteetin ja jatkuvuuden tunteen turvaamiseksi. (Korkiakangas 1999, 170–171.)

Kuten Paul Connerton kirjoittaa, merkitys luonnollisesti vaihtelee eri sukupolville (Connerton 1989, 2). En ole elänyt nuottakulttuurin aikaa. Toisaalta juuri tämä loi asetelman jossa keskustelijoista toinen, haastateltava,

saattoi välittää perinnettä. Yhteisöön kuulumisen ei välttämättä ollut tilanteissa kuitenkaan oleellista, voi olla että nuorempi ikäni riitti asetelman luomiseen. Toisaalta, haastateltavan ja haastattelijan jakamalla yhteisöllä on varmasti jotain merkitystä. Jan Vansina jaottelee perinteet yksityisiin ja julkisiin (Vansina 1988, 98–100). Joihinkin tapahtumiin, mielipiteisiin tai kertomuksiin viitattiin haastatteluissa luottamuksellisesti, ne kuuluivat yksityisen piiriin.

Ne on pikkusen jo kalantuhhoomisvehkeitä, ne troolit (H35).

Pittää tuo panna että ei mene tuonne [Peittää nauhuria kädellä] (H3).

Kalastajien keskinäisestä kilpailusta puhuminen oli selvästi yksi teema joka koettiin paikoin yksityisen piiriin kuuluvaksi. Nuottakunta oli toiminnan pääyksikkö ja tämä ilmenee aineiston vuorovaikutusjärjestelmän sosiaalisia sääntöjä koskevassa muistelussa. Orvar Löfgren on todennut että tasapaino kilpailun ja yhteistyön välillä on kalastavalle yhteisölle välttämätöntä (1977, 134–137). Yhteistyön psykologisen sujuvuuden merkitys oli olennaista, korostaa myös Ari Lappalainen (1998, 266–273). Myös kilpailu, kateus ja keskustelun rajoittuminen nuottakuntien välillä ilmenevät kuitenkin aineistossa.

Kylläpä ne yritti saaliin kahtoa, jos ne ei vaan harhauttanu. Koettivat harhauttaa, jos saiko tai ei! (H24)

H25: Jotenni tunttuu että saatto kai ne joskus sanna ennenni niitä...

H24: Tietysti, mielipitteitä ollu...

H25: Mielipitteitä, vaan kinastella...

H24: Usseampi kun on että minne mennään, sehän kuuluu asiaan.

H30: Pehkolanlahti oli semmonen että se joka kohassa pysty ottamaan niin siinä saatto kymmenenhi nuottaa olla yhtä aikaa olla...

SL: Joo. No siinä tuli varmaan aika hyviä juttuja sitten keskennään?

H30: Niin vaan en minä muista että, liekkö nuo palajo puhuneet keskenään. (SL: Ei niin paljon...) Se on vähän kalamiehen katteuttakin.

4. NUOTTAUS JA SEN PÄÄTÖS

4.1. Nuottakalastuksen komponentit ja niiden muutos

Jukka Pennanen on kuvannut ja eritellyt nuottakalastusta eri komponenteilla. Hänen luokitteluaan on hahmotellut eri toimeentulolähteisiin liittyen edelleen Anneli Meriläinen-Hyvärinen. Nuottakalastuksen komponentit ovat hyvin käyttökelpoisia nuottauksen muutosta eritellessä. Olen valinnut tässä osan komponenteista tarkasteltavaksi ja yhdistänyt välitys, osto ja kulutus komponentit taloudelliseen komponenttiin. (Taulukko 3, vrt. Pennanen 1985, 68; Meriläinen-Hyvärinen 2008, 43–45.)

Näiden toiminnan komponenttien avulla analysoin aineistostani millaisia muutoksia informantit kokivat nuottakalastuksessa. Käsittelen aineistoa seuraavaksi sosiaalisen, ekologisen, taloudellisen ja teknisen komponentin kautta.

Taulukko 3. Tuotannon komponentit (vrt. Pennanen 1985; 68; Meriläinen-Hyvärinen 2008, 43–45).

Komponentti	Nuottakalastuksen kannalta
Sosiaalinen	yhteisö, työorganisaatio, työn laatu, työn määrä, normit
Ekologinen	kalastusalue, kalakannat ja niiden hyödynnettävyys ja riittävyys, kantojen uusiutuminen, vaihtelu, koko ekologia
Taloudellinen, myös välitys, osto ja kulutus	tuotto, omavaraispainotteinen kannattavuus ja rahatalous, markkinointi, myynti
Tekninen	kalastustekniikka, nuottaverkko ja muut välineet, ammattitaito, työ

Nuotanvedon sosiaalinen komponentti – "Oli lähteny nuoret toisenni puolen nuotan"

No pari talloo, että se oli kato niitä pienempie ja isossa talossa on pitäny jokkaisessa olla nuotta (H32).

Perinteisen nuottauksen työyksikkö oli nuottakunta, joka oli tavallisesti naapurien tai sukulaisten muodostama. Kalastusoikeudet olivat yksi syy siihen, että talojen oli järkevää muodostaa kalastusyksiköitä. 1900-luvun alussa kalastusoikeuksia jaettiin talojen veroluvun mukaan ja myös kunkin pyydyksen maksimimäärä kalavettä kohti oli rajattu (Marjomäki et al. 2005, 10–11). Ari Lappalainen on kirjoittanut nuottakuntien muodostumisesta, että juuri naapuruus oli tärkeä yhdistymiseen vaikuttava tekijä, samoin sukulaisuus. Keskeinen taloudellinen peruste nuottakuntien muodostamiseen oli samankaltainen tilanne. (Lappalainen 1998, 266–273.)

Nuottaa vetämässä piti olla neljä henkeä ja nuotanveto vaati välineitä, joihin investointi oli helpompaa useamman talon kesken. Kannatti siis muodostaa työyksiköitä. Nuottaa vedettiin kahdella veneellä. Molemmissa veneissä oli kaksi henkeä ja työjärjestys oli yleensä sellainen, että toisen tehtävä oli olla soutaja ja nuotan nostattaja ja toisen perimies, joka heitti nuotan veteen ja porkkasi eli pelotteli kaloja. Lyhyesti kuvattuna nuottaus tapahtui seuraavasti.

No se kun, ruvettiin potkemaan se nuotta järveen kun sitä menttiin sinne apajan perille ja se ensinnää panttiin se perä sinne järvveen ja siitä lähti toinen vene lähti soutamaan toiseen puoleen ja toinen toiseen

suuntaan sitten ja. Ja toiset sitten potkettiin se nuotta sinne järvveen niin se tavallaan niinku ensin nakattiin ala-aina ja sitten yläaina sen jälkkeen. Se oli niinku venneessä läjässä se nuotta. Ja kun se oli soatu sitten suoraksi souettu niin sitten lähettiin se, soutamaan niinku moata kohti ja se kelattiin aina semmosella sinkillä sitten sillä lähemmäksi rantaa ja kun päästiin siihen nostokor...syvyyteen mikä siinä oli tarkoitus, niin sitten siinä otettiin niinku köyellä ne venneet yhteen kiinni ja siinä ne rupesivat sitten vetämään se ukot käsin sen venneen...tuota nuotan takasin siihen venneeseen ja, lopussa sieltä tuli se perä kässiin ja sielloli kallaa jos oli. (H17)

Ja sitten kun se tihheä verkko tuli ja perä tarpeeksi lähelle niin sitten piti lyyä kihoja (H14).

Nuottaus aloitettiin muikun tullessa lahtiin kesäkuussa. Vetämässä käytiin usein kaksi kertaa päivässä, aamulla ja illalla. Heinänteon kiireet heinäkuussa katkaisivat nuottakalastusta, mutta jatkaa saattoi elokuun loppuun, jolloin muikku lähti pois lahdista. Syksyisin jotkut vetivät syysmuikkua eli *kulkivat hijalla*. Nuottakunnat sopivat kukin keskinäistä säännöistään yhdessä ja alueen toisten nuottakuntien kesken. Ennen kalastuskuntien järjestäytymisestä vuonna 1951 asetettua lakia ei aluerajoja ollut, mutta koska liikuttiin soutamalla välimatkat vaikuttivat rajoittavasti. (Leinonen 2008, 16, 47–49.)

- - Vaan eihän siinä riitoja ollu koskaan, se oli ne omat ohjesääntösä ja niitä kun noudatti, niin asiat oli kunnossa (H21).

Yleistä oli, että nuotta-apajan sai vetää se joka sille ensiksi ehti, mutta lahdilla missä vetäjiä oli paljon, muodostui myös erilaisia käytäntöjä apajan varaamiseen nuottakuntien kesken. Apajaa tai sen seuraavaa vetovuoroa saatettiin varata odottamalla apajan korvalla tai jättämällä vene sinne. Tätä

sanottiin kotvimiseksi. Paikoin kotvijoiden piti odottaa tunti edellisen vetäjän jälkeen, kun taas toisella kylällä nuotan sai odottava osapuoli halutessaan heittää heti kun toinen oli nostanut nuotan perän vedestä. (Leinonen 2008, 17–18.)

Verkkomiesten kanssa yhteisten kalavesien käyttämisestä oli ”solidaarinen sopimus”, joka toimi hyvin (H21). Tämä saattoi esimerkiksi tarkoittaa, että verkot sai laittaa nuottaajien käyttämälle paikalle auringon laskiessa ja ottaa pois viimeistään aamulla auringonnousun aikaan (H26). Paikoin toimi niin sanottu uppilaki, apajan varaamiseen käytettiin uppia, joka toimi nuotan vedossa noin muuten ikään kuin ankkurina (Leinonen 2008, 16). On huomattavaa, että uppilaki oli nuottakuntien oma sosiaalinen sääntö. Kaikki eivät kuitenkaan muistelleet upilla varaamista hyväksyvästi.

H32: *Se pitää katkasta se uppi niin se ei oo haittona toista kerttaa.*

SL: *Tiiättekö että semmosta on tapahtunu että?*

H32: *Tiiän, tiiän.*

Minä en tiiä, sehän oli täysin kalastuslain vastanen, eihän siitä ois tarvinnu kenenkkään välittää mittään, se ois saanu mennä vetämmään joku vain ja sillä selevä, sano että vetäkkää millon haluatte, vaan minä tulin tähän nyt, täysin kalastuslain vastanen homma! Ei ne sitä rikkoneet sikseenkkään vaan jäi se lopussaa pois. - - Minä en tiiä semmostakkaan, tarttooko välittää, ei sitä saa varata sillä keenon (SL: Niin) kalastuspaikkaa ei varata, laki, kalastuslaki... (H24)

Omavaraistalouden murros alkoi näkyä nuottakalastuksessa työvoiman palkkaamisena (Lappalainen 1998, 266–273). Jos nuottaamassa oli palkollisia, heille maksettiin joko tehdyn työn, tai saadun saaliin mukaan. Palkan maksu saaliin mukaan tarkoitti, että niin sanottu nuottakunnan renki saattoi jäädä

ilman palkkaa jos kalaa ei tullut. (Leinonen 2008, 15–16.) Jos asia tuli ajankohtaiseksi, nuottakunta sopi, saiko nuotalla käydä vain toinen nuottakunnan taloista. Osassa nuottakuntia maksettiin tällöin toisen puoliskon omistajalle vuokraa $\frac{1}{4}$ saaliista. Kyseessä on vanha yhteisomistusta koskeva *kahavilja*-jako (Korhonen 1958, 117). Tunnettiin myös muita maksumääriä ja kaikissa nuottakunnissa vuokraa ei maksettu.

Ja siinä se yks kolmasosa piti antaa kallaa sitten sille puoliskon omistajalle. Se oli semmoinen, se oli niinku saapi sanna että kirjottamaton vuokrasopimus. (H32)

SL: *Entä sitten kun joillahi oli semmosta kun oli ne nuotat puoliksi niin, että jos sitten toinen veti itekseen niin sitten piti niinku vuokraa maksaa.*
H2: *Ei sitä tarvinnu, ei millonkaan, se ei niin tarkkaa ollu se.*

Ari Lappalainen toteaa että itäsuomalaisia työyhtiöitä kuten nuottakuntia on luonnehtinut osakkaiden individualismi (Lappalainen 1998, 266–273). Paltamossa nuottakuntien nuotanpuoliskot irrotettiin yleensä syksyllä toisistaan ja puolisko säilöttiin omaan riiheen. Nuotta piti yleensä paikata talvikuukausien aikana, joka lienee ollut suurin syy nuotan puolittamiseen talveksi. Osalla nuottakuntia tällä oli myös symbolinen merkitys; nuotta laitettiin yksiin taas keväällä, jos nuottakunta päätti jatkaa yhdessä. (Leinonen 2008, 19.) Osalle taloja nuottakunta oli elinikäinen sopimus, eikä sitä vaihdettu toiseen ilman painavaa syytä (H21).

Nämä nuottayhteisön sosiaaliset säännöt kertovat yhteisön toimineen tiiviissä vuorovaikutusjärjestelmässä. Nuottaus tapahtui nuottakunnissa ja myös perheiden sisäiset työpanokset eivät olleet vielä eriytyneet nykyisellä tavalla. Myös lapset olivat mukana nuotanvedossa.

Sehän oli, kuusvuotiaasta suurin piirtein oon niinku ollu nuottahommassa (H32).

Työpanosten muutoksia maaseudulla on tutkinut esimerkiksi Pirjo Siiskonen tutkimuksessaan maatalan emännän ja isännän muuttuvista työrooleista (ks. Siiskonen 1990). Yhteisestä työstä kirjoittaessa on kuitenkin syytä pitää mielessä jälleenrakennusajan projekti, jossa yhteisestä työnteosta tehtiin myyttiä. Yhteisöjen rakenteen ja vuorovaikutusjärjestelmän muutokset suuren maaltamuuton aikaan näkyivät kuitenkin väistämättömästi yhteisön kanssakäymisessä. Kalastuskulttuurin muutosta tutkinut Ari Lappalainen toteaa, että monin paikoin paikallinen yhteisöllisyys alkoi murtua (Lappalainen 1998, 376–381). Aineistossa viitataan näihin työnteon rooliin muutoksiin.

H14: No se, siinä taisi olla, että ne nuotan vetäjät loppu ja, kalahi taisi vähetä jo sitten ja. Semmossie vaikeuksie siinä jottain oli, että sitä ei jatkettu sitten enää.

SL: Jos aattellee, että, aika monessa talossa se on ollu kuitenkin semmonen aika iso osa sitä, että aina lähetty myymään sitä muikkua tuonne, että, mikä sitä sitten korvas, että alko tulla jotahi, siihen korvaavaa?

H14: No mikä siinä nyt oisi ollut. Karjanhoitoahan ne vähän lisäsi ja. Kait ne nuoret meni kouluhi tuonne etemmäksi ja, semmosta siinä mahto olla. Sitä ei nuoret enää halunnu jatkaa, kun se on vanhemmilla ollu pakko oikeestaan. Enpä ossaa sen tarkemmin sanoa.

Sitten mää lopetin, kun tuota minun täyty omin päin ruveta vetämään, kun isä kuoli ja minä, ei meillä ollu kettään enää, oli lähteny nuoret toisenni puolen nuotan, kaikki pois, kaupunkiin, tuonne (H30).

Mitkä muut tekijät säätelivät nuottakalastusta? Seuraavaksi tarkastelen nuottauksen ekologista komponenttia.

Nuotanvedon ekologinen komponentti – "Tievossa suvulta suvulle"

Se on ihan tuulista ja veen juoksusta niin, se nuottasaalis niin se on tuota, kiinni. Määrätyt tuulet on niin ei kannata mennä tyhjää vetämään, se on tievossa se. Mistä suunnalta on tuulet. Se on se tärkein tieto. Ja tunnit ihan ratkassoo siinä sitten. Kellonajat, ne vuorokauden tunnit. (H2)

Oulujärven rantakyltien nuotanveto keskittyi muikun pyyntiin, norssin kutuaikaan keväällä nuotattiin myös norssia eli kuoretta. Muikkua pyydettiin keskikesällä ja jälleen syksyllä muikun kutuaikaan. (Leinonen 2008, 47–49.) Nuottaukseen liittyi paljon ekologista tietoa lähtien siitä, missä ja mihin vuoden- ja vuorokauden aikaan nuottaa vedettiin ja kuinka sää vaikutti kalan liikkumiseen.

Niillon tarkka, niin tarkka kellonaika muikulla ja kalalla on että ihmisen kello ei passaa siihen. Ja tuota, siinon kaksi tekijätä lähinnä, on kellonaika ja ilmantila. (H32)

Nuotanvetopaikkoja kutsuttiin apajiksi. Pelkästään Paltamon alueelta tunnetaan 200 nimettyä apaja-paikkaa. Apajien maamerkit, vedenkorkeus, pohjanlaatu ja kaikki mihin nuotta saattoi tarttua eli niin sanotut puutot oli tunnettava. Aikanaan pohjavetona tapahtunut syysnuottaus on edistänyt apajien pohjien tuntemusta ja vaikuttanut siihen, että vanhan tiedon mukaan apajia vedettiin aina tarkasti samaan suuntaan. (Leinonen 2008, 28–29.)

Tievossa suvulta suvulle (H19).

Sen oppi tuota kun siellä kulettiin järvellä, niin sen oppi siellä - - (H21).

Saaliin saamiseksi välttämätön tieto ja taito kertyivät kokemusperäisesti. Nuottauksen kalansaaliit kuitenkin vaihtelivat myös luonnollisen kannanvaihtelun mukaan. Jonain vuonna muikkua ei paljoa saanut, jonain vuonna se oli pientä, jonain vuonna isoa. Yleensä saaliit vaihtelivat kymmenistä kiloista satoihin.

Ja suurin apaja mitä minä oon ollu soamassa mitä kaloja on saanu, niin yhdessä apajassa on ollu kolmesattaa killoa (H17).

Samanlaisia saaliita oli ollut monilla informanteilla. Luonnonvarojen riittävyys koettiin kuitenkin myös rajoittavaksi tekijäksi. Kalakantojen muutos nousi esiin aineistosta yhdeksi syyksi siihen, ettei nuottaus enää kannattanut. Lähes puolet informanteista (kaksitoista 26:sta) koki että kalaa sai vähemmän kuin ennen. Tämä on muista nuottauksen päättymisen syiksi esitetystä arvioista poikkeavasti ekologiseen komponenttiin liittyvä.

Yhtenä yönä vejettiin ykstoista apajata... Se on jääny mieleen, kun viis ahventa ja kaks särkkeä saattiin sillä yhdellätoista veolla. (H36)

H18: Kalansaaliit meni niin mitättömäksi, että siinei ollu mittään kannatusta, tahtonna paistinpannuasa saaha.

SL: Olikohan se joku sitten kannan vaihtelu vai mistä lie johtunu?

H18: No mikä lie ollu vaan ei tähän lahteen, kun ei enää, tullu juuri ollenkaan. Ja sittenpä ne pyytjäthi vanheni. Ketkä kuoli ja ketkä muuten.

Syyksi kalakannan koettuun pienenemiseen informanteista kuusi mainitsi 1950-luvun alussa alkaneen Oulujärven säännöstelyn, joka muutti olosuhteita

rannoilla niin, että se vaikutti muikun kutuun ja näin siihen missä kala liikkui. Kalakantojen muutosten rinnalla nähdään myös muita syitä, tai asiaan ei oteta kantaa.

SL: Niin mihin asti te ootte tuota vetäny?

H36: Millonkohan se oli, se oli joskus kuuskymmentä, neljä tai viisköhän se oli, kun se levisi se nuotta, tai se porukka. Sitten yritettiin vettä sitä vaan eihän sillä, kun ei saanu.

Niin, enempi maataloutta. Siinä se oli se, minä en tiiä kato, siinä muikkukannat taisi käyvä vähän alempana ja sitten tuota... (H24)

Varmaan se on muutunu, että kanta muuttu, se meni vähäksi siinä välillä, kokonaan katosi melekkein. Se oli usseita vuosia kyllä. (H2)

Vaan enimmäkseenhän se voipi olla semmonen luonnollinen kulku, vai mikä liene... (SL: Niin) vaan ei tiiä tutkijatkaan. (H30)

- - Ja sitten kun vesi oli säännöstelyssä, se ei menny muikku oikein tänne lahtteen - - (H24).

Oulujärven säännöstelyä voi verrata Inarinjärven säännöstelyyn, jota myös Meriläinen-Hyvärinen sivuaa alueen kalastuksen muutosta käsitellessään. Inarinjärven ekologinen tila muuttui, mutta muutos ei vaikuttanut niinkään muikkuun, kuin muihin arvokaloihin. Sota-aikana muikkukanta oli päässyt niin Inari- kuin Oulujärvellä uusiutumaan hyvin. Toisaalta on arvioitu että alkaneet kalaistutukset saattoivat vaikuttaa muikkukantaan. (Meriläinen-Hyvärinen 2008, 274, 306–313.)

Nuotanvedon taloudellinen komponentti – "Se oli niinku sivuammatti"

Ei sitä kato, ei se kalankauppa, se oli niinku sivuammatti (H21).

Niin ja tuota kato, sehän oli ainu työpaikka josta tuli rahhaa, eipä sitä oo ollu muuta (H32).

Haastattelemistani henkilöistä vain kaksi oli nuotannut ammatikseen. Nuottauksella oli silti Paltamon rantakylissä myös rahallista merkitystä; saaliita kaupattiin yleisesti Kajaanin torilla ja myöhemmin kalanvälittäjien kautta. Muikunostajia kävi myös rannoilla.

H35: No niinhän se on, että jos ei sitä muuta, muuta työtä ollunna niin se on ollu elinkeinoa.

SL: Lisä siihen.

H35: Niin. Ja jollon ollu joku lehmä ja semmonen niin sehän on ollu siinä apuna ja muualla kulukkea savotassa sitten niin se on semmosta ollu, että mitä sattuu, olemaan työnsä. Mutta palajo se teki se, kun niitä kaloja aina sai niin sitä ei tarvinnu muualta ehtie työmaata.

Kauppalaivat ja yksityisten henkilöiden moottorit veivät kauppatavaraa ja kulkijoita kyliltä Kajaaniin. 1800-luvun lopussa Salo-laivalla alkanut Oulujärven laivaliikenne jatkui vuoteen 1954, jolloin viimeisenä liikennöineet Ulappa ja Hyrsky lopettivat kulkunsa. Junaliikenteen käynnistyttyä 1930-luvulla Kajaaniin kuljettiin Paltamon kyliltä myös junalla. Seisakkeita oli kylillä tarpeen mukaan. Suolakala kulki nelikoissa, tuoreet muikut pärevasuissa, myöhemmin maalatuissa puulaatikoissa ja edelleen styroksilaatikoissa. (Leinonen 1998, 58–63.) Torielämää kuvattiin vilkkaaksi.

Yhellä viikolla, se oli syksyö, ja moottori ei enää kulkenu, ne junan kautta veivät. Hakasuolle ensinnää hevosella veivät täältä ne kalat ja sieltä junnaan ja sitten sieltä tietysti rautatieasemalle, torille ja sieltä sitten....- -, se ei päässy yhteen viikkoon pitemmälle pois Kajjaanista kun Hakasuolle ja sen piti lähtee takasin aina! Sillon oli tuota, sillon sai kalloa meleko hyvästi ja kala meni kaupaksi. (H17)

Taloissa ei ollut montaa myyntiartikkelia, mutta esimerkiksi voita, maitoa, marjoja ja juurikasveja kuljetettiin myös torille. Vaikka meijeritoimintaa oli jo vuodesta 1906, oli tiestö maidon kuljettamiseen kehittymätöntä (Turpeinen 1985, 350–352). Kalan myyntihinta heittelehti sen mukaan, oliko kalaa tarjolla vähän vai paljon.

Kilohinta jos oli korkeella niin sillon kyllä mieluummin myytiin melekein kaikki ja syöttiin ite jotain onkikaloja! Vaikka kuinka emännät olis halunnu että tuokkaa nyt vähän että saahhaan syödä muikkuahi... (H20)

Kalastusta tutkinut Ari Lappalainen toteaa, että kalastuksen muutosta alkoi ohjata 1910–1920-luvuilta lähtien siirtyminen kohti rahataloutta (1998, 376–381). Meriläinen-Hyvärinen käyttää termiä omavaraispainotteinen kannattavuus kuvamaan pientilojen sivuelinkeinojen merkitystä (2008, 99). Tällöin kannattavuuden kriteeri ja arvot ovat erilaiset kuin rahatalouden roolin kasvettua tai ammattimaisessa kalastuksessa. Samaan aikaan kun rahatalouden ja omavaraistalouden roolit muuttuivat, meijeritoiminta kehittyi ja maidon myynnistä tuli varteenotettava maaseudun elinkeino; nyt kannatti satsata karjaan ja navettoja uusittiin.

Viiskytäluvun loppuvuosina, en muista minä vuonna ne lopetti meillä, vejon sitten. (SL: Joo) Siirtyvät enempi niinku maatalouteen. (H24.)

Niin sehän rupesi se meijeriautoki kulukemmaan. Sitten ne liitty meijerille, mejänni laittamaan niin sehän kuluki maitoauto. (H27)

Maidon lisäksi muunkin tavaran ja ihmisten liikkuminen helpottui tiestön kehittymisen myötä. Tätä muutosta voi tuskin korostaa liikaa. Kyläläisten liikkuminen, tavaran liikkuminen, tiedon liikkuminen muuttivat ajan käsitettä ja elämäntapaa. Tiestö taas kehittyi juuri yhteiskunnallisten muutosten myötä. Toinen vaikutti toiseen. Maanteitä rakennettiin ja posti ja linja-autoliikenne alkoivat 1950-luvulla. Metsäsavotat ja työt joihin pääsi kulkemaan junilla ja linja-autoilla lisääntyivät. Metsätyöt toivat toisaalta vaihtoehdon nuottaukselle, toisaalta korvasivat sen menetettyjä tuloja.

No se oli, sittehän sitä rupesi olemaan nuita mehtähommie tekemään ja muita ja sen jälkeenhän se on sitten mennynnä... (H17).

Omavaraispainotteinen kalanpyynti ja kauppa ei informanttien mukaan enää kannattanut tai ollut mahdollista, niin tarpeet kuin mahdollisuudet muuttuivat. Esimerkiksi kalan markkinointi ei pysynyt muutosten tahdissa.

Niin ja se markkinointi kun ei pelannu ollenkaan ja (H31).

Tietysti, kyllähän sitä ois saattanu vettää varmmaan jos oisi vaan se meni kertakaikkiaan niin ettei se kelevannu... (H15).

Omavaraiskalastuksen osuus alkoi pienentyä ja kalastus muuttua kotitarvekalastukseksi. Mitä perinteisistä elinkeinoista jäi, se muuttui harrastustoiminnaksi tai rationalisoitui yritystoiminnaksi. Saman on

todennut myös Ari Lappalainen kalastuksen muutosta 1950–1960-luvuilla tutkiessaan. (Lappalainen 1998, 376–381.) Vuonna 1953 syntynyt informantti on ollut mukana vasta 1960-luvun lopulla aloittaneessa nuottakunnassa. Elinkeinot olivat jo muuttuneet.

Ei se niinku päätarve, että, semmonen niinku harrastus enempi. Niinku, saapi sannoo, että vanahoja muistoja, ukot keräsi. (H1)

Nuotanvedon tekninen komponentti – "Se oli semmonen vanhanaikainen nuotta"

No siinä oli pohja, pohjassa oli painona niinkun ne semmoset ennen vanhaan ne tuohiropokset, kiviropokset ja... Ja sitten kohona oli kans niin tuohiropokset. Se oli semmonen vanhanaikainen nuotta. (H16)

Nuottausvälineissä ehti tapahtua 1900-luvun aktiivisen nuottauksen aikana paljon muutoksia. Nuotat olivat Oulujärvellä yleensä pieniä, niin sanottuja lahtinuottia. Nuotan osilla ja muilla tarvittavilla välineillä oli omat nimensä. Kaloja esimerkiksi peloteltiin nuotan perille puunuijalla, jota kutsuttiin porkaksi. Vuosisadan alussa havasta tehtiin vielä itse hamppulangasta, hamppunuotan kehrääminen oli hidasta työtä. 1900-luvun alkukymmeninä alkoi markkinoille tulla "pumpulilankaisia", eli puuvillaisia nuotan liinoja. Saatettiin jo ostaa valmiita havaksia, jotka vain ainotettiin eli paunotettiin ylä- ja ala-ainoilla itse. Moni kutoi kuitenkin yhä nuotan havakset, etenkin harvat osat itse. Vaaleiden hamppu- ja puuvillanuottien tiheet osat piti myös värjätä ennen käyttöä, etteivät kalat säikkyisi pyydystä. (Leinonen 2008, 20–27.)

Nuottien koko suureni ja peräkin tiheni keveämmän pumpulilangan myötä.

No se koko suureni sitten sitä tehen kun nuotta keveni (H18).

Puuvillalankainen nuotta piti kuitenkin yhä nostaa kuivamaan uluille käytön jälkeen ja silti se ajan myötä hapristui: *Se oli aika laho sitten se nuotta - - Ei kärsiny nostaa ja sittennii siinä oli reikkie (H16).* Sota-aikana myös nuottakalastus oli katkolla, taloista oli väkeä sodassa ja kaikesta materiaalista oli pulaa.

Nylonlankaisia havaksia alkoi tulla markkinoille 1950-luvun puolivälissä ja etenkin 1960-luvulla nailonlanka alkoi valloittaa sijaa pumpulilangalta myös Paltamon lahdilla. Nailonnuotta oli kevyempi, helppohoitoisempi ja pienempi käsitellä kuin pumpulilankainen nuotta, ja nuotan kokoa pystyttiin taas suurentamaan. (Leinonen 2008, 21.) Osalla nuottakuntia materiaalin vaihtuminen nyloniin vaikutti kuitenkin nuotanvedon lopettamispäätökseen.

Ne ei enää siihen nailonnuottaan, niilloli ne pumpulinuotat niin ne ei ruvennu enää niitä uussimmaan (H26).

Niin, se on kuitenni melko iso investointi, se on hirvittävä määrä verkkoa (H24).

Kun aiemmin nuotan eri osia uusittiin hitaasti lähinnä kotitarvemateriaaleista, eivät nuotanpidon kustannukset muodostuneet liian suuriksi. Kun taas koko nuotta olisi pitänyt ostaa kerralla, tyydyttiin mieluummin vaikka vähemmän kalastaviin verkkoihin. Tosin nailoniin vaihdon saattoi aloittaa aluksi nuotan perästä ja muista nuotan tiheistä osista.

Aineistosta ilmenee että jatkamista vanhoilla välineillä ei kuitenkaan usein koettu tarkoituksenmukaiseksi.

Ei nyt varmaan semmosilla verkoilla saisikkaan mitä silloin oli, eihän ne ollu paljon kun pumpulilankaverkonraatoja oli (H17).

Myös nuotanvedon tekninen komponentti siis muuttui. Nämä ovat niin sanottuja teknisiä arvoja, joihin liittyy vahvana luontosidonnaisissa elinkeinoissa tiedon ja taidon kokemusperäisyys (Meriläinen-Hyvärinen 2008, 411–412). Materiaalien kehittyessä kalastajien keskuudessa lisääntyi ”yhden miehen” pyydysten, erityisesti verkkojen käyttö. Siirryttiin vähemmän työvoimaa vaativaan verkkokalastukseen ja samalla kalastuksen merkitys osana pientilojen elinkeinoa väheni.

1980-luvun alkupuolella laskettiin että Oulujärven lähinnä järven länsiosiin keskittyneiden ammattikalastajien 110 000 kg:n saaliista 36 prosenttia kalastettiin muikkuverkoilla ja nuottasaaliin osuus oli enää noin 20 prosenttia. 1980-luvulla oli alkanut laahusnuotan, eli troolin käyttö, joka herätti aluksi voimakasta vastustusta ja pelkoa muikkukannan tulevaisuuden puolesta. Välineenä troolin vuorokausisaaliit mahdollistivat taloudellisesti kannattavan muikunkalastuksen. Vuonna 1991 Kainuun Kalatalouskeskus laski koko toimialueellaan olevan enää 15 kesänuotta. Kysyntää kalalle oli, mutta kalastamista ei nähty tuottoisana ja houkuttelevana, arvioi muutoksen taustoja Kainuun Kalatalouskeskus. Kalastuksessa avustavien perheenjäsenten määrä aleni ja samalla kalastajien keski-ikä nousi. (Korhonen 2008, 70–71; Heikkinen 2007, 91–94.)

5. PÄÄTÖKSENTEON ARVOT JA KULTTUURINEN MALLITARINA

Suomalaisella maaseudulla tapahtui 1960-luvulla suuri restrukturaatio-aalto, toimintojen työnjaon muutos joka näkyy myös tutkimieni kyläyhteisöjen toiminnassa. Restrukturaation käsite on lähtöisin englantilaisesta aluetutkimuksesta ja sitä on käyttänyt suomalaisessa kylätutkimuksessa esimerkiksi Jukka Oksa. Käsite soveltuu Oksan mukaan hyvin maa- ja metsätalouskylien tarkasteluun. Restrukturaatiolla voidaan tarkoittaa työelämän sektorien välistä muutosta, laajasti tuotantosysteemien muutosta, jopa kaikkea sosiaalista muutosta liittyen tuotannon muutoksiin. (Oksa 1998, 53.) Sana restrukturaatioaalto herättää kuitenkin mielestäni konnotaation reifoitumiseen, jossa yhteiskunta nähdään luonnonlain kaltaisena (Berger & Luckman 1995, 103–105). Tällaisena luonnontilan kaltaisena tapahtumana modernisaation etenemistä ja kyläyhteisöjen muutosta usein käsitelläänkin.

Kuten Laura Stark kirjoittaa, tällainen kehitysmalleihin tai makroteorioihin nojaava tarkastelu ei kuitenkaan anna meidän nähdä yksilöitä historian näyttämöllä ja kulttuurin roolia sosiaalisessa ja taloudellisessa muutoksessa. Rakenteet vaikuttavat ihmisten toimintaan niin rajoittavasti kuin mahdollistavasti, mutta ne eivät muutu itsestään, vaan toimijoiden ja rakenteiden välillä on vuorovaikutusta. Muutoksen ilmeneminen yhteisöllisissä rakenteissa ja tavat kertoa tapahtumista antavat tapahtumille

yhteisöllistä ja kulttuurista relevanssia ja auttavat meitä ymmärtämään tapahtumia ja niiden motiiveja. (Stark 2006, 17–18.)

Taina Ukkonen pohtii, että kertomukset tulkitsevat menneisyyttä ja tuottavat kulttuurisia merkityksiä ja arvoja, eivät kuvaa tai heijasta niitä (Ukkonen 2006, 193). Nuottauksen komponentit auttavat meitä hahmottamaan, kuinka nuottakalastuksen paikallinen muutos koettiin ja mitä tapahtumia sen taustalla nähdään. Taulukossa 4. erittelen edellisissä kappaleissa nuottauksen komponenttijaottelun kautta esiin tulleita nuotanvedon päättymisen syitä.

Taulukko 4. Nuotanvedon päättymisen tarina

Komponentti	Muutos
Sosiaalinen (yhteisö, työorganisaatio, työn laatu, työn määrä, normit)	<ul style="list-style-type: none"> - Nuoret muuttivat kylistä (Ei ollut tarpeeksi pyytäjiä) - Nuoret eivät halunneet enää jatkaa (Ei ollut tarpeeksi pyytäjiä) - Pyytäjät vanhenivat (Ei ollut tarpeeksi pyytäjiä)
Ekologinen (kalastusalue, kalakannat, niiden hyödynnettävyys, riittävyys, kantojen uusiutuminen, vaihtelu, koko ekologia)	<ul style="list-style-type: none"> - Saaliit pienenevät - Kalan laatu huononi

<p>Taloudellinen, myös Välitys, Osto ja Kulutus (tuotto, omavaraispainotteinen kannattavuus ja rahatalous, markkinointi, myynti)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Lisättiin maataloutta, maitoauto alkoi kulkea, maidon myynnin rooli vahvistui <ul style="list-style-type: none"> - Rakennettiin maantie, liikkuminen muuttui - Kuljettiin metsä- ja muissa töissä - Kala ei mennyt kaupaksi kuten ennen <ul style="list-style-type: none"> - Kalasta saatu hinta koettiin kannattamattomaksi - Kysyntä väheni - Markkinointi ei uudistunut muutosten myötä
<p>Tekninen (kalastustekniikka, nuottaverkko ja muut välineet, ammattitaito, työ)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Varusteilla ei ollut tarkoituksenmukaista jatkaa - Ei lähdetty uusimaan vanhaa materiaalia uuteen - Kokemusperäinen tieto ja taito ei välittynyt nuorille

Kaikki komponentit: sosiaalinen, ekologinen, taloudellinen ja tekninen siis muuttuivat. Omavaraispainotteinen kannattavuus, entiset tekniset ratkaisut ja sosiaalisen toiminnan muodot eivät riittäneet. Yhteisön sosioekonomista toimeentulomallia säätelee Anneli Meriläinen Hyvärisen mukaan yhteisön arvoperusteinen ja strateginen toiminta, jossa inhimillinen valinta on olennaista. Toimeentulon jatkuvuutta säätelevät tavoitteellinen ja päämäärähakuinen toiminta ja sen seuraukset, sekä energian siirtoon liittyvät kysymykset kuten väestön sosiaalinen rakenne. (Meriläinen-Hyvärinen 2008, 17–18, 32–33, 37–38.) Mutta mitkä tekijöistä olivat lähtöisin yhteisön ulkopuolelta? Hannu Heikkinen on käyttänyt käsitettä vaikuttava toimintaympäristö, se sisältää sekä ympäristön jonka ihmiset tulkitsevat elämänsä viitekehyyksi että taustatekijät, joiden paikallisia vaikutuksia voi olla vaikea jäsentää (Heikkinen 2002, 12). Paikallisella tasolla tehdyt päätökset ovat yhteydessä oman aikansa makrotason taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen kehitykseen (Meriläinen-Hyvärinen 2008, 47–50).

Maatalouspolitiikassa nähtiin 1960-luvulla voimakas suunnanmuutos. Maatalouskomitean mietinnössä vuonna 1962 tähdättiin tilakokojen suurentamiseen ja tilojen pirstaloitumisen ehkäisemiseen. Elinkelpoisen tilan vähimmäispinta-alaksi määrättiin 20–30 hehtaaria aikana, jolloin vain viidellä prosentilla tiloista oli 20 hehtaaria maa-alaa. Asutustoiminta maaseudulle lopetettiin ja lisämaita ohjattiin komitean mietinnön mukaisille ”elinkeinokelpoisille tiloille”. Pientilojen viljelystä luopumista edistettiin esimerkiksi pakettipeltojärjestelmällä ja luopumiseläketuella. (Haapala 2004, 156–164.) Ajettu maatalouspolitiikka on osa muuttoilmion taustaa. Kyläyhteisöjen vaikutusmahdollisuudet ja toimivuus heikkenivät maaseudun vuorovaikutusrakenteiden ohetessa väkimäärän vähenemisen myötä. Kylien

toimintaedellytyksiin vaikutti myös kylien epävirallinen hallintoasema. Voidaan jopa kysyä, säilyikö kylillä todellisia toimintamahdollisuuksia muutokseen vastaamiseksi. (Lehtonen 1990, 221–222.)

Arvot joiden perusteella päätökset tehdään, toimivat käyttäytymisen perusteina, kun toiminnalla on päämäärä. Käytän tässä Meriläinen-Hyvärisen määritelmää arvosta liittyen yhteisön toimeentuloon: se on toteuttajansa näkemys toimeentulon hankinnan, sen osa-alueen tai siihen liittyvien olosuhteiden tavoitteellisista merkityksistä. Arvoja tutkimalla voidaan vähintään suuntaa-antavasti määrittää yhteisöjen päätöksenteon ja toiminnan perusteita. (Meriläinen-Hyvärinen 2008, 45–47.)

Kun puhutaan päätöksentekoprosesseista, liittyvät arvot tietoisiin asenteisiin, joihin yhteisön normit vaikuttavat. Minkä toteutumista varten toimimme, mikä on päämäärämme? Se voi olla esimerkiksi toimeentulon turvaaminen. Meriläinen-Hyvärinen katsoo, että strateginen toimintapäätös voi olla vakaa jatkuvuus eli homeostaasi, tuotantoprosessin sisäinen muutos eli itsesäätely, tai monitoimitalouden muutos eli adaptaatio. Adaptaatio on sellainen elinkeinon muutos, joka vaikuttaa ratkaisevasti yhteisön kokonaistalouteen. Kaikkia päätöksiä voidaan kuvata nimellä toimintastrategia. (2008, 17–18, 32–33, 37–38.) Tapa ajatella, yksilölliset asenteet ja mentaliteetti, fyysiset ja henkiset voimavarat vaikuttavat arvoihimme ja näin päätöksentekoomme. Arvojen rinnalla on kuitenkin huomioitava kulttuuriekologiset ominaispiirteet: tiedot ja taidot, käsitykset elinkeinon kannattavuudesta, resursseista, yhteisöstä, suvusta ja yhteiskunnasta. On myös merkittävää, missä määrin yhteisöt ovat tietoisia heihin vaikuttavista ulkopuolisista tekijöistä joita ovat lait, asetukset, yleinen markkinatilanne, tiedotusvälineet

ja tutkimus. (Meriläinen-Hyvärinen 2008, 45–47, 49.)

Arvojen avulla voidaan määritellä toiminnan perusteet mutta arvot ovat kokemusperäisiä ja myös tulkinta arvoista on subjektiivisen analyysin tulos. Esimerkiksi D'Andrade liittää kulttuuriset mallit ja motiivit yhteen. Ne ovat yhteyksissä toisiinsa molempiin suuntiin ja näin esimerkiksi motiivit sisältävät kulttuurisia malleja. (D'Andrade 1997, 232–233.) Niinpä muutokset nuottakalastuksen komponenteissa ovat selitettävissä arvojen kautta, jotka ovat edelleen kietoutuneet kulttuurisiin malleihin. Tulkintani mukaan kulttuurinen mallitarina korostuu muutoksen muistelussa, koska kyseessä on menneen päätöksentekostrategian arvotus.

6. PÄÄTELMIÄ JA POHDINTAA

Tässä tutkielmassa muisteluaineistoa käytettiin määrittelemään yhteisön ja yksilön suhdetta historialliseen prosessiin, paikallisen suhdetta yli paikalliseen. Kysymyksenasetteluni oli, miten haastateltavat muistavat kyläyhteisönsä muutoksen 1940–1960-luvuilla nuottakalastuksen työmuodon kautta. Kysyin onko kyseessä kulttuurinen mallitarina kyläyhteisön muutoksesta ja kuinka pääsisimme analysoimaan tapahtumia tarkemmin. Pohdin nuottakalastuksen muutosta eri komponenttien kautta, jotta pääsisin tarkastelemaan lähemmin nuottakalastuksen päättymisen tarinaa. Tapoja kertoa yhteisöstä tarkastelin kokemukseronnan avulla.

Kuka määrittelee, mikä on kulttuurisesti välittyvää tietoa? Taina Ukkonen on eritellyt, mitä voimme todeta haastatellun niin sanotusta esiyymmärryksestä. Esiyymmärrys pohjautuu omiin kokemuksiimme ja yhteisöllisiin historiatulkintoihin, sekä henkilön kiinnostuksesta riippuen kirjallisuuteen ja julkisen historian esityksiin. (Ukkonen 2006, 183.) Hanna Snellman kertoo kuinka hän Göteborgin lappilaisia koskevassa tutkimuksessaan huomasi haastateltavien peilaavan elämäänsä radiossa esitetyn väitöskirjatutkimuksen tuloksiin (Snellman 2003b, 24–25).

Kun puhumme suuresta maaltamuutosta tänä päivänä näemme helposti tietyn kehitysmallin. Paikallistason toimijat, heidän tekonsa ja kokemuksensa ovat kuitenkin aina osa toteutunutta toimintastrategiaa. Mutta kuinka

arvioida vaikutusmahdollisuuksia ja valtarakenteita. *Kylän paikka* -teoksessa viitataan kylätutkimuksen piirissä käytyyn keskusteluun, jossa toiset tutkijat painottavat sisäsyntyisen toiminnan mahdollisuuksia ja toiset sitä, että globaalissa maailmassa esimerkiksi maa- ja metsätalous ovat niin kietoutuneita ulkopuolisiin tekijöihin, että sisäsyntyisen toiminnan mahdollisuudet jäävät vähäisiksi (Knuuttila & Rannikko 2008, 11). Nuottakalastuksen päättyminen osana omavaraispainotteisen elämäntavan muutosta kertoo todellisuusjärjestelmän suuresta muutoksesta. Olivatko muuttuvassa tilanteessa olevat kyläyhteisöt asemassa toimia?

Vilma Hänninen kirjoittaa, että kulttuuriset tarinalliset mallit voidaan nähdä joko pakottavina rakenteina, ohjaavina rakenteina, tai positiivisemmin välineinä. Hänninen toteaa, että on hyvä muistaa, että emansipoituneinkin tarina on vain lähtökohta; on kuitenkin olemassa rajatut sosiaalis-materiaaliset mahdollisuudet. (Hänninen 1999, 78–80.) Ulkopuoliset tekijät, kuten lait ja asetukset vaikuttavat toimintaamme. Samoin kulttuurisesti ja sosiaalisesti hyväksytyt toimintamallit.

Aineistosta yksi erottuva vaihtoehtoinen syy nuotanvedon päättymiselle on ekologinen muutos, kalaston muutos. Se on kuitenkin vain yksi selitys. Vaihtoehtona nuotanvedolle mainitaan tekninen muutos, verkkokalastus. Tekninen ratkaisu voikin olla vastaus tai reaktio jonkin muun tekijän muutokseen. Nuotanvedolla oli merkitystä osina tilojen monitoimitaloutta paltamolaisissa kylissä, mutta se ei kuitenkaan ollut tyypillisesti ammattikalastusta vaan toiminnan merkitys oli omavaraispainotteista. Siksi nuottakalastus oli vain osa alueen toimeentulostrategiaa. Verkolla saadut saaliit eivät vastanneet nuotan saaliita, joten kärjistetysti sanottuna

vaihtoehdoksi maaltamuutolle verkkokalastuksesta ei nuorille sukupolville ollut. Kyse oli monitoimitalouden päätöksestä tai muutoksesta. Kalastus joko ammattimaistui, tai muuttui virkistyskalastukseksi.

Päättyessäni käsittelemään aineistoa muistelun näkökulmasta, pohdin että haluan löytää ja analysoida aineistosta *merkityksellisiä tulkintoja*. Merkityksellisiin tulkintoihin voimme päästä toimijoiden kokemusten kautta. Miksi teemme niitä valintoja joita teemme ja miten ne näyttäytyvät meille ja muille nyt ja myöhemmin tarkasteltuna. Kuinka kerromme muutostilanteesta johon liittyy valintoja. Yksioikoinen kuva maaseudun muutoksesta kulttuurisena mallitarinana pitää todellisuudessa sisällään lukuisia tapoja kertoa. Ehkä ne avaavat osaltaan maaseudun murrosta ja sen kokemusta kainuulaisissa kylissä.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Nuotta-apajilla arkisto. Sari Leinosen 2007-2008 keräämä haastatteluaineisto.
Paltamo-Seuran kotiseutuarkisto, Paltamo.

Sähköinen aineisto

Kainuun kulmakunnilta (2005). Kajaanin yliopistokeskuksen www-kulttuurikasvatushanke [online]. Saatavilla www-osoitteessa <<http://www.kajaaninyliopistokeskus oulu.fi/kainuu/index.htm>> [viitattu 28.2.2010].

Paltamon kunnan kotisivu (2009). Yleistietoa kunnasta [online]. Saatavilla www-osoitteessa <<http://www.paltamo.fi/>> [viitattu 1.3.2010].

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006). KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto, verkkojulkaisu [online]. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja], Tampere. Saatavilla www-osoitteessa <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>

[viitattu 15.11.2009].

Yksityiskokoelmat

Nuotta-apajilla kenttäpäiväkirja. Sari Leinosen Nuotta-apajilla projektista 2007-2008 pitämä kenttäpäiväkirja. Tutkijan hallussa.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Anttila, Veikko (1968). Rymättylän talvinuottakalastus muuttuvana elinkeinona 1885–1967. Scripta Ethnologica 25. Kansatieteen laitos, Turun yliopisto, Turku.

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1995). Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Gaudeamus, Helsinki.

Connerton, Paul (1989). How Societies Remember? Cambridge University Press, Cambridge.

Davies, Charlotte A. (1999). Reflexive Ethnography : A Guide to Researching Selves and Others. Routledge, London.

Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina (2006). Muistitietotutkimuksen

ydinkysymyksiä. Teoksessa Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.). Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Tietolipas 214, 25–48. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Fingerroos, Outi & Peltonen, Ulla-Maija (2006). Muistitieto ja tutkimus. Teoksessa Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.). Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Tietolipas 214, 7–24. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Geertz, Clifford (1973a). Person, Time and Conduct in Bali. Teoksessa Geertz, Clifford. The interpretation of Cultures, 360–411. Basic Books, New York.

Geertz, Clifford (1973b). After the Revolution; The Fate of Nationalism in the New States. Teoksessa Geertz, Clifford. The interpretation of Cultures, 234–254. Basic Books, New York.

Haataja, Pauliina, Niemi, Minna, Tervonen, Juho & Ronkainen, Markku (2005). Paltamon maataloustuottajain yhdistyksen historiikki. Maataloustuottajain Paltamon yhdistys, Paltamo.

Hakamäki, Toivo, Kirkinen, Heikki & Linkola, Martti (toim.) (1985). Sukupolvien perintö 3. Talonpoikauskulttuurin sato. Kirjayhtymä, Helsinki.

Heikkinen, Hannu L.T. (2007). Narratiivinen tutkimus – Todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen

teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin, 142–158. PS-kustannus, Jyväskylä.

Heikkinen, Reijo (2007). *Avara Oulujärvi*. WS Bookwell Oy, Porvoo.

Holmila, Marja (2001). *Kylä kaupungistuvassa yhteiskunnassa. Yhteisöelämän muutos ja jatkuvuus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 850, Stakesin julkaisuja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Hänninen, Vilma (1999). *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Acta Universitatis Tamperensis; 696. Tampere University Press, Tampere.

Jokinen, Arja (1999). *Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin*. Teoksessa Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.). *Diskurssianalyysi liikkeessä*, 37–53. Vastapaino, Tampere.

Kalela, Jorma (2006). *Muistitiedon näkökulma historiaan*. Teoksessa Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.). *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214, 67–92. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Karisto, Antti, Takala, Pentti & Haapola, Ilkka (1998). *Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipolitiikan muutos Suomessa*. WSOY, Helsinki.

Knuuttila, Seppo & Rannikko, Pertti (2008). *Sivakka ja Rasimäki*

tutkimuksina. Teoksessa Knuuttila, Seppo & Rannikko, Pertti (toim.).
Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä, 9–22. Suomalaisen
Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Korhonen, Keijo T. (1958). Nuottakalastuksesta Oulujärven Melalahdessa,
Paltamon pitäjässä. Turun Ylioppilaslehti 5, 104–122. Turun yliopisto,
Turku.

Korhonen, Pasi (2008). Aktiivinuottausajoista tähän päivään. Teoksessa
Leinonen, Sari. Tympäsi jos tyhjän työnti – Paltamolaista
nuottausperinnettä, 70–71. Paltamo-Seura ry, Paltamo.

Korkiakangas, Pirjo (1996). Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö
lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa. Kansatieteellinen Arkisto 42.
Suomen Muinaismuistoyhdistys ry, Helsinki.

Korkiakangas, Pirjo (1999). Muisti, muistelu, perinne. Teoksessa Lönnqvist,
Bo, Kiuru, Elina & Uusitalo, Eeva (toim.). Kulttuurin muuttuvat kasvot.
Johdatusta etnologiatieteisiin. Tietolipas 155, 155–176. Suomalaisen
Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Korkiakangas, Pirjo (2005). Muistoista tulkintaan – Muisti ja muisteluaineistot
etnologian tutkimuksessa. Teoksessa Korkiakangas, Pirjo, Olsson, Pia &
Ruotsala, Helena (toim.). Polkuja etnologian menetelmiin. Ethnos-toimite
11, 129–147. Ethnos ry, Helsinki.

Korkiakangas, Pirjo (2006). Etnologisia näkökulmia muistiin ja muisteluun.

Teoksessa Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.). Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Tietolipas 214, 120–144. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Korkiasaari, Jouni & Söderling, Ismo (2007). Muuttoliike. Teoksessa Koskinen, Seppo, Söderling, Ismo & Martelin, Tuija (toim.). Suomen väestö, 239–270. Gaudeamus, Helsinki.

Kuula, Arja (2006). Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino, Tampere.

Lahti, Erkki (1982). Muikun kesänuottaustavoista. Suomen Kalastuslehti 89(5), 128–130.

Laine, Timo (2007). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin, 28–45. PS-kustannus, Jyväskylä.

Lappalainen, Ari (1998). Kalastuskulttuuri muuttuvassa yhteiskunnassa. Etnologinen analyysi kalastuskulttuurin muuttumisesta Pohjois-Karjalan Höytiäisellä 1890-luvulta 1990-luvulle. Kalastusmuseon julkaisuja 13. Kalastusmuseoyhdistys ry, Riihimäki.

Lehtonen, Heikki (1990). Yhteisö. Vastapaino, Tampere.

- Lehtonen, Juhani U.E. (2005). Kansatieteen tutkimushistoria. Teoksessa Korkiakangas, Pirjo, Olsson, Pia & Ruotsala, Helena (toim.). Polkuja etnologian menetelmiin. Ethnos-toimite 11, 11–24. Ethnos ry, Helsinki.
- Leinonen, Sari (2008). Tympäsi jos tyhjän työnti – Paltamolaista nuottauserinnettä. Paltamo-Seura ry, Paltamo.
- Löfgren, Orvar (1977). Fångstmän i industrisamhället. En halländsk kustbygds omvandling 1800–1970. Liber Läromedel, Lund.
- Makkonen, Elina (2009). Muistitiedon etnografiaa tuottamassa. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 58. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Marjomäki, Timo J., Muje, Kari, Nykänen, Mari & Urpanen, Olli (2005). Pyydysyksilöt ja sisävesikalastuksen säätely. Kala- ja riistahallinnon julkaisuja 76. Keski-Suomen työvoima- ja elinkeinokeskus, Jyväskylä.
- Meriläinen-Hyvärinen, Anneli (2008). Luonnon kanssa käsikkäin – Selviytymisen strategiat neljässä pohjoissuomalaisessa yhteisössä eri aikoina 1680-luvulta 1990-luvulle. Suomen Muinaismuistoyhdistys ry, Helsinki.
- Miettunen, Katja-Maria (2009). Menneisyys ja historiakuva. Suomalainen kuusikymmentäluku muistelijoiden rakentamana ajanjaksona. Bibliotheca Historica 126. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Ojala, Jari & Nummela Jukka (2006). Feeding Economic Growth: Agriculture.

Teoksessa Ojala, Jari, Eloranta, Jari & Jalava, Jukka. *The Road to Prosperity. An Economic History of Finland, 65–91*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Oksa, Jukka (1998). *Syrjäkylä muutoksessa*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 30. Joensuun yliopisto, Joensuu.

Paavilainen Kalevi (1990). *Muran ajasta mikron hankintaan – Paltamon Osuuspankki 1906–1990*. Paltamon Osuuspankki, Paltamo.

Peltonen, Ulla-Maija (2006). *Muistitieto folkloristiikassa*. Teoksessa Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.). *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214, 93–119. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Pennanen, Jukka (1985). *Evolution in Culture Change*. Teoksessa Anttila, Veikko (toim.). *Trends in Finnish Ethnology. Studia Fennica 30*. Finnish Literature Society, Helsinki.

Romppainen, Hannu (2007). *Muistojen Mieslahti. Kylä ja sen asukkaat Oulujärven rannalla*. Mieslahden kyläyhdistys, Mieslahti.

Roos, J.P. (1987). *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 454. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Ruohonen, Ilkka & Laitila Teuvo (1994). *Tulkintojen ja symbolien ytimessä*:

geertziläinen näkökulma kulttuureihin. Teoksessa Nisula, Tapio (toim). Näköaloja kulttuureihin: antropologian historiaa ja nykysuuntauksia, 116–135. Gaudeamus, Helsinki.

Ruotsala, Helena (2002). Muuttuvat Palkiset. Kansatieteellinen Arkisto 49. Suomen Muinaismuistoyhdistys ry, Helsinki.

Saarenheimo, Marja (1997). Jos etsit kadonnutta aikaa – vanhuus ja oman elämän muisteleminen. Vastapaino, Tampere.

Salmi-Niklander, Kirsti (2006). Tapahtuma, kokemus ja kerronta. Teoksessa Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.). Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Tietolipas 214, 199–220. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Shore, Bradd (1996). Culture in Mind. Cognition, Culture and the Problem of Meaning. Oxford University Press, New York.

Siiskonen, Pirjo (1990). Emännän ja isännän roolin muutos maatalouden uudenaikaistuksessa. Tutkimus maatilán emännán ja isännán muuttuvista rooleista työnjaon avulla tarkasteltuna. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Julkaisuja 7. Helsingin yliopisto, Mikkeli.

Silvasti, Tiina (2001). Talonpojan elämä. Tutkimus elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 821. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Snellman, Hanna (2003a). Kansa tietää! Teoksessa Laaksonen, Pekka, Knuuttila, Seppo & Piela, Ulla (toim.). Tutkijat kentällä. Kalevala-seuran vuosikirja 82, 44–61. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Snellman Hanna (2003b). Sallan suurin kylä – Göteborg. Tutkimus Ruotsin lappilaisista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 927. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Stark, Laura (2006). Pitkospuita modernisaation suolle. Teoksessa Helsti, Hilikka, Stark, Laura & Tuomaala, Saara (toim.). Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1101, 9–46. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Tuomi-Nikula, Outi (1982). Keskipohjalaisen kalastajan vuosi. Keski-Pohjanmaan suomenkielisen rannikon ammattimaisen kalastuksen ja hylkeenpyynnin muuttuminen 1800- ja 1900-luvulla. Kansatieteellinen Arkisto 32. Suomen Muinaismuistoyhdistys ry, Helsinki.

Turpeinen Oiva (1985). Kainuun historia II. Väestö ja talous 1721 – 1982. Kainuun maakuntaliitto, Kajaani.

Haapala Pertti (2004). Väki vähenee – maatalousyhteiskunnan hidas häviö. Teoksessa Markkola, Pirjo (toim.). Suomen maatalouden historia III, Suurten muutosten aika: jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 914:3, 156–164. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Ukkonen, Taina (2000). *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 797. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Ukkonen, Taina (2006). *Yhteistyö, vuorovaikutus ja narratiivisuus muistitietotutkimuksessa*. Teoksessa Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.). *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214, 175–198. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Vansina, Jan (1988). *Oral tradition as history*. Currey, London.

Wertsch, James V. (2002). *Voices of Collective Remembering*. Cambridge University Press, Cambridge.

LIITTEET

LIITE 1. Aineisto – luettelo käytetyistä haastatteluista

Haastattelut ovat osa Nuotta-apajilla aineistoa. Aineisto on kerätty kesinä 2007 ja 2008. Aineisto on Paltamo-Seuran kotiseutukokoelmassa Paltamossa.

Numerotunnus ja syntymävuosi

H1, s.1953

H2, s.1947

H3, s.1932

H10, s.1929

H11, s.1925

H12, s.1941

H14, s.1937

H15, s. 1941

H16, s.1924

H17, s.1939

H18, s.1941

H19, s.1929

H20, s.1938

H21, s.1924

H22, s.1957

H23, s.1960

H24, s.1944

H25, s.1947

H26, s. 1938

H27, s.1945

H29, s.1928

H30, s.1934

H31, s.1951

H32, s.1941

H35, s.1932

H36 s.194

LIITE 2. Haastattelujen teemalista

Nuotta-apajilla teemahaastattelun kysymyksiä

- Nimi, syntymävuosi

- Missä nuotannut ja missä nuottakunnassa?
- Keitä nuottakunnassa oli?
- Miten sana kulki talosta taloon että nyt menttiin?

- Mitkä olivat täällä nuottakuntia / mitkä talot nuottasivat?

- Kuinka nuotan veto tapahtui? Mitä te siinä teitte?
- Kauanko kokonaisuudessaan kesti yhdessä apajassa?
- Vedettiinkö samaa apajaa monesti?
- Kotviminen: mitä sääntöjä siihen liittyi?
- Vuoden / vuorokaudenajat?

- Voitteko kuvailla nuottaa, mitä osia siinä oli?
- Ostettiinkö nuottaa vai tehtiinkö itse? Kuka teki? Mistä se tehtiin?
- Missä nuottaa säilytettiin?
- Hamppu / puuvilla / nailon

- Onko teillä vielä mitään vanhaa nuottaukseen liittyvää tavaraa jäljellä?

- Mitä kalaa tuli? Millaisia saaliita?

- Kalaa kotitarpeiksi / myyntiin – kuka möi ja missä?
- Miten kuljetettiin, miten säilöttiin?
- Suolaus

- Apajia kartalle
- Maamerkit?
- Miten valittiin mitä apajaa vedettiin?
- Mitä apajaa vedettiin usein? Mikä apaja oli hyvä?
- Syysnuottaus? Talvinuottaus?
- Apajapaikan käyttö: kuinka määräytyi oman kylän nuottakuntien kesken / muiden kylien kanssa?

- Mitä sääntöjä/peliä oli nuottakuntien kesken?
- Saiko nuottaa lainata vain toinen osapuoli -> vuokra?

- Milloin ja miksi teidän nuottakunta lopetti?
- Mikä korvasi rahallista tuloa?
- Milloin olette viimeksi itse olleet nuotalla?

- Tiedätkö ketkä muut voisivat muistaa nuottauksesta, tiedätkö nuottakuntaan kuuluneita taloja?

- Mitä muu pyydyskalastus oli? Paljonko koukkuja, rysiä oli?